

גליון מס' 3 ■ שנה 42 ■ 2025 תשפ"ה

קהילתון

בעבר "היים אקספרס"

משה נובק, אמן חיפאי 1930-2012

ראו מאמר בתוך החוברת עמ' 30

שטיח קיר "חיפה" 350x350 ס"מ

דיור מושלם

הישארו בביתכם הפרטי וקבלו שירותים עד הבית!

לצרכים שלהם באמצעות שירותים שונים ובליווי אנשי מקצוע מנוסים ומסורים. התכנית מאפשרת בחירת שירותים איכותיים מסל רחב ובהתאמה אישית לכל אדם. **את השירותים ניתן לקבל בביתכם הפרטי ברחבי חיפה (למעט קריית חיים).**

שירותי רפואת חירום, תיקונים, השגחה, התעמלות בריאותיות בבית ועוד. בנוסף ניתן להשתתף בחוגים, הרצאות, אירועים, טיולים, בריכה וחדר כושר בבתי הדיור המוגן של פסגות כרמל. עבור בני המשפחה, "דיור מושלם" מעניק את הביטחון והשקט הנפשי בידיעה שההורים אינם לבד, אלא זוכים לקבל מענה

"דיור מושלם" מבית פסגות כרמל, הראשון מסוגו בארץ, פועל בהצלחה כבר משנת 2013 ומאפשר לבני הגיל השלישי להישאר בבית וליהנות מהתמיכה והביטחון של דיור מוגן בעל סטנדרטים גבוהים. חברי "דיור מושלם" נהנים ממעטפת ביטחון רחבה ושירותים **עד פתח הבית**, כגון: ארוחות טריות מדי יום, ניקיון,

דיור מושלם
שירותי דיור מוגן בביתך

לפרטים נוספים התקשרו:
04-8119444
דיור-מושלם.org/beit-horim

פסגת
התשבי

פסגת
אחוזה

פסגת
חן

פסגת
ביאליק

פסגת
מאכו

זוכה אות ההוקרה
מטעם האגודה ישראלית
לגרונטולוגיה

תוכן עניינים

עמ' 4	מכתב אל הקוראים - רפי סיאנו.....
עמ' 5	אסיפה הכללית של עמותת ארגון "פסגות כרמל".....
עמ' 6	מהו ניצחון מוחלט? - רות חשמונאי.....
עמ' 7	נושמת וכותבת-זורמת ואוהבת 2025 - יפה ברסנו וד"ר דליה לורנץ.....
עמ' 11	השפה הגרמנית - ד"ר מיכאל מאיר-ברודניץ.....
עמ' 14	הימים הנוראים -דוד לבושין.....
עמ' 15	נכיר את חבר הארגון: חיים מאיר מילר - רשמה עו"ס זהר רפאלי.....
עמ' 17	סיפור 'הזאטוט' - ד"ר רחל דדי.....
עמ' 19	אריך מנדלסון - בונה בית החולים רמב"ם בחיפה - רפי סיאנו.....
	אלזה דוד, ממנהיים לארץ ישראל - סיפורם של צעירי יהדות אירופה במאה ה-20
עמ' 21	- נעמי תירוש.....
עמ' 23	שירה ופיסול: דלתות חיי - שמעון מיטלמן, פיסול - אירית זהבי.....
עמ' 24	אברהם גולדפאדן - מייסד התיאטרון היידי - יפנינה אופיר.....
עמ' 26	טיול קרוב לבית: בית שערים.....
עמ' 28	רשמי ביקור בטאיוואן - אילנה זבירין.....
עמ' 30	משה נובק: אומנות חיפאית פורצת גבולות - שירלי ורון נובק.....
עמ' 32	אולגה דה אמאראל - אילנה זבירין.....
עמ' 33	מהכרמל לתכנון בישראל, מיכאל מאיר-ברודניץ - רעיה טילינגר.....
עמ' 35	היופי שבספרים - מפגש עם עמוס ירקוני - ד"ר דליה לורנץ.....
עמ' 36	משולחן הקהילה ענת וולפנפלד.....
עמ' 40	איזה יום נפלא - רות חשמונאי.....

קוראינו מוזמנים לשגר מכתבים למערכת, דעות ותגובות ו/או כתבות לקהילתון

חומר למערכת יש לשלוח לכתובת tsipib@beit-horim.org.il

בקובץ word, צילומים בפורמט jpeg. חומרים יפורסמו לאחר עריכה והגהה.

חומרים ערוכים לא יועברו לאישור הכותבים ולא יוחזרו במידה ויוחלט שלא לפרסמם.

קהילתון: כתב-עת לענייני חברה, תרבות והיסטוריה

מו"ל: ארגון "פסגות כרמל"

עורך: רפי סיאנו אחראי: מיכה לימור

מערכת: ציפי ברמן (רכזת המערכת), ענת וולפנפלד, אילנה זבירין, רות חשמונאי,

רעיה טילינגר, ד"ר דליה לורנץ, זהר רפאלי, יעקב שורר.

עיצוב: מילניום איילון - תשלובת טכנולוגיות דפוס.

מכתב אל הקוראים

מאת: רפי סיאנו

קוראים יקרים,

הפחד והחרדה השתלטו על מדינת ישראל. רוב העם מודע שבשמו קורים דברים איומים. בשם איזו מטרה - שהיא יותר הזיה מדבר בר השגה - שולחת ממשלת ישראל את צעירנו להרוג ולהיהרג? ברצועת עזה נהרגים מאות תושבים חפים מפשע ללא הבחנה. ואיך ייתכן שחטופינו עוד לא בבית?

טבעו של הפשיזם הוא שהוא משליט פחד. קודם פחדו שר הבטחון והרמטכ"ל שבינתיים כבר לא בתפקיד. הם פחדו לומר שבלי אופק מדיני אין ניצחון. פוחדים כל חברי כנסת וביניהם לא מעט גנרלים לשעבר. פוחדים פוליטיקאים מכול הגוונים לאבד אהדת ה"בייס" אם הם מדברים אמת. האם מותר להגיד את האמת? אזרח מפחד לפתוח את ליבו לחברו פן יכנהו "בוגד" בגרסה חמורה או "לא מבין מה זה ערבי" בגרסה הקלה יותר. ההיסטוריה לא מכירה חוקים, חוץ מיוצא מן הכלל אחד: המדוכא תמיד מתקומם נגד הדיכוי. המכבים התקוממו נגד היוונים במאה השניה לפני הספירה, ספרטקוס העבד מרד ברומי (במאה הראשונה לפני הספירה), מרד בר כוכבא התחיל ב-132 לספירה ונכשל, החיילים והאיכרים ברוסיה מרדו נגד הצאר ב-1905 וב-1917 וכן הלאה. אלה דוגמאות ספורות מתוך רשימה ארוכה.

עד ה-7 באוקטובר 2023 היה אפשר למתוח קו מפריד בין תנועת החמאס ובין העם הפלסטיני. חמאס התחיל כתנועה האחים המוסלמים בשנות ה-20 של המאה הקודמת ותמיד דגל באלימות נגד "כופרים" ובמיוחד נגד יהודים. לעומת זאת, התנועות הפלסטיניות נגד מדינת ישראל הגיעו להסכם של דו-קיום (אוסלו 1993) והכרה במדינת ישראל כמדינת היהודים. כידוע הימין הישראלי טרפד כל הסכם. איש שפל רצח את ראש ממשלת ישראל יצחק רבין. גם בצד הפלסטיני היו אלמנטים שחיבלו בהסכמים. כולנו עדים לאירועים ההיסטוריים. היום מתנהל מסע סילוף ושיסוי של הימין הפוליטי בישראל שמדבר על "פושעי אוסלו" כשבאמת תקופת ההסכמים הייתה תקופה של תקווה ועידן של שיא בהשקעות מגורמים חיצוניים. מסע השיסוי מתנהל יום יום בעיתונות והדור הצעיר לא מכיר בכלל את הזמן ההוא. וכאן אני מגיע לאמת שלי: הפתרון לסכסוך הוא כן למדינה פלסטינית. במכוון, אינני מציע צעדים פרקטיים. אפשר לסכם שורה של תנאים כגון פירוז ושינוי בספרי לימוד. אפשר להבטיח הגנה בפני טרור, אפילו בימינו הטרופים קיים שיתוף פעולה מסוים עם הרשות.

ההצדקה למדינה פלסטינית לצידנו מושתתת על כמה נקודות:

1. מדינית. כמו שישראל נוסדה על יסוד החלטת האומות המאוחדות כ"ט בנובמבר 1947 הייתה צריכה לקום מדינת פלשתינה. מדינות ערב תקפו את ישראל והפסידו במלחמה. בינתיים מדינת ישראל חתמה על הסכמי שלום עם שניים מהתוקפים העיקריים, מצריים וירדן. האם החלוקה ע"י האו"ם בוטלה אי-פעם? התשובה היא לא.
 2. אנושית. הייתכן שעם שולט לנצח על עם אחר? הייתכן שעם של אדונים נהנה מכל זכויות אזרח ושכנו לא? האם נערי הגבעות שמבצעים פוגרומים באוכלוסייה הערבית יכולים להשתולל ללא עונש? הייתכן שמשטרה אוכפת חוקים באופן בררני ושרירותי על בסיס אתני?
 3. פוליטית. מדינות המערב תומכות במדינה פלסטינית ומאיימות בסנקציות עקב התנהגות ישראל. כל יום שישראל במגננה ומכריזה שהכול רק תעמולה עוינת מצר על חופש פעולה. הטענה שהכול רק אנטישמיות אבדה כול משקל, הרבה יהודים טובים בגולה כמו בישראל בזים לה.
- ברור שהדברים מורכבים ולא יחול שינוי מחשבתי בין לילה. אבל הגיע זמן לחישוב מסלול מחדש. השינוי צריך קודם כול לחול אצלנו. אחרי מלחמת עזה שינוי מחשבתי קשה יותר מאי-פעם. אך בלי שינוי מחשבתי המצב מדרדר יותר, מדיניות הנקמה והכוח רק מנציח את המבוי הסתום בו אנו נמצאים.

רפי סיאנו, אוגוסט 2025

אסיפה הכללית של עמותת ארגון פסגות כרמל

מיסודו של ארגון עולי מרכז-אירופה נבחר ועד מנהל לקדנציה חדשה

ביום שני, 27.7.2025 התקיימה האסיפה הכללית השנתית של ארגוננו, ארגון "פסגות כרמל" מיסודו של ארגון עולי מרכז אירופה. האסיפה התקיימה באודיטוריום של הדיור המוגן "פסגת-חן", אחד מחמשת בתי הדיור המוגן שבבעלות הארגון. במוקד האסיפה עמדה השנה, בנוסף לדיווחים השנתיים, בחירתו מחדש של ועד מנהל לעמותה המשמשת גם דירקטוריון לחברת בתי ההורים. הוועד המנהל נבחר לקדנציה בת שלוש שנים, והשנה הסתיימה הקדנציה של הוועד המנהל הקודם.

עשרה חברי עמותה הציגו מועמדות לוועד המנהל, מתוכם נתבקשו המשתתפים לבחור שבעה. כיוון ששניים מהמועמדים קיבלו מספר קולות זהה החליטה האסיפה הכללית על הגדלת מספר חברי הוועד המנהל לשמונה (החוק מתיר עד תשעה) תוך מתן קול כפול למי שייבחר כיושב ראש הוועד המנהל. השמונה שנבחרו הם:

עוזי מנור

עידן אמריך

רעיה טילינגר

יו"ר בני זוסמן

עו"ד דורית אלון כשר

פיה פודושין

סילביה ברג

אריאלה חורב

את מהלך הבחירות ניהלה ועדת בחירות שמונתה על ידי הוועד המנהל היוצא, בראשה חבר הארגון יצחק (איציק) אריאל וחבריה זהבה מילר ואליעזר אגרא. היו"ר היוצא, בני זוסמן, קיבל את מספר הקולות הרב ביותר, ובהתכנסות הראשונה של הוועד המנהל הנבחר, נבחר בני זוסמן פה אחד ליו"ר הוועד המנהל.

יו"ר ועדת הבחירות מר יצחק אריאל מנהל את הבחירות לוועד המנהל

הענקת המלגה לאקו סטיבל

בראשית האסיפה העניקה חברת הוועד המנהל הסופרת רעיה טילינגר, המכהנת גם כיו"ר וועדת הקהילה שתי מלגות לשני סטודנטים, צאצאי חברי הארגון, אקו סטיבל ויותם פסן. זאת השנה הראשונה בה מעניקה "פסגות כרמל" לצאצאיה, שהם סטודנטים באחד המוסדות להשכלה גבוהה, מלגות לימודים.

במהלך האסיפה כללית, הוצגו דיווחים על פעילות הארגון, הן בבתי הדיור המוגן והן בקהילה של החברים הפרטי, על המאזן הכספי ועל התכניות לשנים הבאות.

מהו ניצחון מוחלט?

מאת: רות חשמונאי

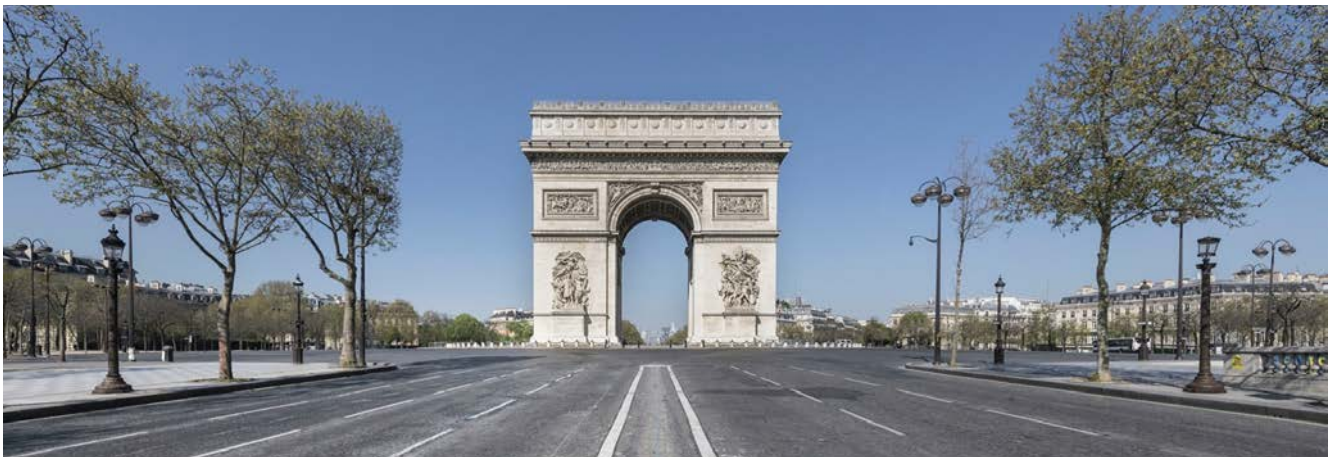
פורסם ב- 6.7.25 תחת מכתבים לעיתון "הארץ".

בתגובה על "טראמפ וזמיר מכוונים לסיום המלחמה ברצועת עזה, אך עדיין לא ברור אם נתניהו מעוניין בכך", מאת עמוס הראל ("הארץ", 2.7)

ניצחון באולימפיאדה נקבע על ידי שופטים מיומנים - ניצחון "מוחלט" במלחמה הוא עניין לשיפוט ההיסטוריה. הציונים והחלוצים רצו להקים מדינה שתהיה אור לגויים - שתושביה יעבדו את האדמה וירדפו צדק, חופש, שוויון, השכלה וקידמה. במלחמת העצמאות אמנם ניצחנו, אבל במקום לדרוש שלום עם שכנינו הסתפקנו בשביתות נשק. מיום הקמתה המדינה נלחמה בתשע מלחמות והשיגה רק שני הסכמי שלום קר (עם מצרים ועם ירדן). עמדנו באינתיפאדות ובגלי טרור פלסטיני, מבצעים צבאיים, פעולות תגמול, עימותים צבאיים וסבבי לחימה - כל אלה הם היבט הכוח הצבאי של ישראל.

בראייה היסטורית: ההפסד הדרמטי והמעצב של ישראל היה מלחמת ששת הימים. מלחמה שנחשבת לניצחון צבאי מן האגדות, אף על פי שמאז אנו מתנחלים באדמות שנכבשו וממררים את חיי הפלסטינים מחוץ לגבולותינו, בניגוד לכל חוק בינלאומי ובכוח האמונה בשליחות אלוהית. כך, למשל, קבע שר הביטחון ישראל כץ ב-30 ביוני, שמעשה טרור יהודי בפלסטינים אינו מנוגד לחוק, והורה לשחרר מתנחלים אשר פרעו בפלסטינים.

גם במלחמה של 7 באוקטובר 2023, הנמשכת עדיין, הופתענו ואנחנו מפסידים בה מסיבות השמורות לצמרת ממשלתנו האיומה. מתוך המקלטים צפינו במלחמה שפתחנו בחסות הדוד מאמריקה ו"ניצחנו" בה אחרי שהפציץ במפציצי הענק שלו. מטרת ייזום מלחמה זו היתה חיסול איראן על משטרה ועל כושר הייצור של פצצות אטום שם. אחרי שראש ממשלתנו ונשיא ארה"ב סיפרו לנו שכל המטרות כמעט הושגו, כלומר שניצחנו - מתברר שאמנם זה היה מבצע צבאי גאוני ואכן הרסנו הרבה מטרות, אך את ייצור פצצות האטום ניתן לשקם. שוב השגנו בהוראת הדוד מאמריקה רק שביתת נשק. לא אור לגויים, כן חושך לישראלים.

פסיכולוגיה

נושמת וכותבת - זורמת ואוהבת העצמה עצמית לגיל השלישי באמצעות "שירתרפיה יצירתית"

מאת: יפה ברסנוורד"ר דליה לורנץ

המאמר נכתב במשותף על ידי בת גיל הזהב המתגוררת בבית מוגן, ועל ידי חוקרת בתחום כתיבה מיטיבה ומנוסה בתהליך זה. כתיבה ספונטאנית קצרה עם מקצבי הלב והנשימה, מחזקת שלומות גופנפש ויכולת התמודדות עם תמורות בחיים.

יפה, הדיירת, שמעה על שירתרפיה יצירתית והיתה מוכנה להתנסות בכתיבה שאינה דוורשת כל הכשרה מוקדמת. הנה, לדוגמא, שיר קטן שהיא כתבה:

אף פעם לא מאוחר להתאהב

אף פעם לא מאוחר להתאכזב

אין בי שום חרטה ואכזבה

על זו האהבה

זהו ביטוי שירי של אישה בגיל השלישי, שמסכמת את החוויה במילותיה שלה: "אף פעם לא מאוחר מידי..."

מאמר זה מאפשר הצצה אמיתית אל התהליך שהכותבת התנסתה בו וחשיפת הגלוי והנסתר. התהליך מתאפשר רק בשיתוף פעולה אמין. במקרה זה, יפה (הכותבת), קבעה את קצב ומשך הכתיבה לחודשיים, כתבה באופן עצמאי, ללא מפגש פנים אל פנים עם המנחה, למעט מתן נושא לכל שיר. הנושאים נבחרו על ידי המנחה כך שיש בהם לעורר רגשות ומחשבות השזורים בדמיון. בסיום כל שיר, נתבקשה יפה להתייחס בכתב לשירים שכתבה משתי זוויות ראייה נפרדות –

1. כאדם זר המתבונן "מבחוץ" על ה"אני הדוברת" בשיר, באופן אובייקטיבי ככל שניתן
2. כ"היא עצמה", ככותבת המתבוננת באופן סובייקטיבי "מבפנים"

חשוב לציין שלמרות ששתי זוויות הראייה הן בעצם ממרחק ושתייהן נכתבו על ידי יפה, יש בהן להעשרת המתרחש מעבר לשירים עצמם והעשרת החוויה והלמידה העצמית של הכותבת. רק לאחר חודשיים, בסיום כל התהליך כולו, נערכה פגישה מסכמת, פנים אל פנים, בין הכותבת לחוקרת כדי ללמוד ולהסיק מסקנות. במפגש הועלו רגשות ומחשבות על שחרור והוצאה מהפנים אל החוץ ויתרונותיו (קתרזיס), על למידה לגבי עצמי והעולם (תובנות), על תחושת העצמה (חוסן), ואף על שינוי בגישה לחיים (התנהגות), ובעיקר, על הנאה מרובה מיכולת ההבעה העצמית (הנאה).

פסיכולוגיה

"נושמת וכותבת - זרמת ואוהבת" כך קראנו למאמר. להלן, שירים קטנים והתייחסותה האישית, סובייקטיבית (זווית ראייה #1) של הכותבת.

הנושא: ציפור

" במקום לנדוד חיפשתי יציבות ובאתי לכאן (בית מוגן) יש בי את יצר ההרפתקנות ויש בי רצון להיצמד למקום. "

יפה, זווית ראייה #1

חופשיה ולא מרצון
עוברת בכל ההמון
אני כציפור כנף-
מתנודדת*, והגוף עף
מחפש אולי לעצור
אך לא מסתכל לאחור

*שימו לב: "מתנודדת" - הכותבת השתמשה במילה יצירתית, מקורית לתאר מתנדנדת ונודדת.

הנושא: זכוכית

" אני חושבת כמה כח צריך לגייס כדי לא להישבר ואפשר גם לאבד שליטה - ולא יקרה שום דבר. "

יפה, זווית ראייה #1

קל מאוד להישבר
זה אפילו נוח
חשוב להישאר
ולמצוא את הכח.
מה חשבתי לעצמי
כשדימיתי אותי לזכוכית!?"

הנושא: פרח פלאים

" אני מרגישה געגועים לעולם שהכרתי, לנאיביות שלנו בפרטי ובציבורי. הפרח מסמל את הטוב, והקוצים - את הרע. "

יפה, זווית ראייה #1

פרח פלאים,
נפלא אתה וכה נעים.
בטבע יש הרבה פרחים
כמוך - יש רק אחדים.
מה קרה לעולם שהכרנו
והיכן האחוזה שהייתה בינינו!?"

פסיכולוגיה

הנושא: חושך

"אני רואה אופטימיות זהירה. אני מבינה שבאופטימיות יש תקווה וזה מה שמנחה אותי. האופטימיות שבי והכרת תודה על מה שיש לי- עוזרים לי."

יפה, זווית ראיה #1

חושך אינו מפריע
אפילו עוזר לתחושות להגיע.
פוסעת בלי חיל ורעדה
נוהרת מאוד ממעידה.
חשוד, אבל מהמנהרה נצא
ונראה את האור בקצה.

לאחר ההתייחסות הסובייקטיבית, יפה סיכמה גם את התבוננותה על ה"אני הזוהרת" בשירים ב"עיניים אובייקטיביות" (זווית ראיה #2):

"בשירים שקראתי אני מוצאת אשה מודאגת, זהירה, מחפשת את מקומה עלי אדמות. אם זה בחשכת הלילה או באור היום. הכוונות שלה הן טובות - אך כנראה שלא כולן ברות מימוש... התקווה שלה קיימת וזה מה שעוזר לה. מסביבה, יש אנשים טובים אך בכל זאת היא לבדה מפלסת דרכה."

יפה, זווית ראיה #2

בשלב האחרון, לאחר התבוננות המעניינות, יפה מתייחסת לתהליך כולו:

"בשבילי, התהליך גרם לי ליותר הכרת עצמי - הן דרך המסוגלות לבטא עצמי בכתיבה, והן לביטוי מחשבותי, עצבותי, ותסכוליי למצבים שלא בשליטתינו. הכתיבה ממלאת אותי אושר ושמחה אין קץ: זה היה תקוע כל כך הרבה שנים!!

היכולת לבטא ולהוציא מעצמי כל כך הרבה רגש, הוסיפה ליכולת הפיזית ולהתנהגות שלי. נהייתי יותר פתוחה ומדברת מאשר קודם. הוצאתי משהו שהיה חבוי בי וזו תחושת הקלה מכובד. אני מרוצה מעצמי והחוסן שלי התחזק. הגעתי למימוש פוטנציאל שלא מומש."

יפה, תובנות מהתהליך

פסיכולוגיה

כמו יפה, כל אחד ואחת יכולים להיות המעצימים של עצמם כאשר כל מה שנדרש הן מחברת ועט. תנו למחברת (יומן, דפדפת) שם כלבכם: "משלי", "אני בעצמי", "כותב ואוהב" - וכיתבו בה מזי בוקר עם כוס הקפה. מה שבא לכם: הכל מעולה! הפרפר שבחלון, העץ בחוץ, הענן השט בשמיים, החלום, המחשבה: הכל נכון ומתאים.

סיכום

ה"גיל השלישי" הוא תקופה של שינוי, של אחרי ושל הזדמנויות חדשות. זהו פרק זמן שמאופיין בשינויים גופניים, כלכליים וחברתיים. אבל, יש בו גם מאגר עשיר של הזדמנויות להנאה מהזמן הפנוי, ולצמיחה אישית. כתיבה מיטיבה נוגעת בקול הפנימי ומאפשרת לו להישמע: אני תוהה: מי ומה אני?! מה מקומי בעולם, עכשיו? קל מאד לחוש בדידות וחוסר ערך, קשה יותר לחוש ערך עצמי.

הכתיבה עוזרת בשימור הזהות המקורית עם האפשרות לשחרור רגשות שונים כאשר, כעס, געגוע, שמחה ותקווה. כל אלו במרחב בטוח: זו המחברת שלי! אלו הדברים שכתבתי בעצמי!

יש בכתיבה זו הנאה, חופש לרגשות, למחשבות ולדימוין היצירתי. יש בה גם תמיכה ביכולות הקוגניטיביות ואף הגופניות. ישבה להפחית דיכאון ולחץ ולהעצים את האני. הנגיעה באמצעות הדימוי והמטאפורה שהם עוקפי מציאות - אך מציירים בדיוקנות גם דברים לא קלים - הם מתנה: מתנת חיזוק הזהות והמשמעות אף על פי שהזמן חלף, הגוף השתנה ואני במקום אחר.

לסיום, ולהמחשה שאפילו מחשב יכול לכתוב.... ביקשנו גם את "הבינה המלאכותית" הפופולרית, לשרבט שיר שיכול היה להיות פרי עטה של אישה בת 80 על הנושא: "הילדה שבי":

עמוק בפנים

גרה ציפור קטנה

שפוחדת לעוף

אבל שרה בכל זאת!

אני מתבקת ילדה

את הילדה שבתוכי, ואומרת:

היו לי חיים שלמים

ועכשיו יש לי מלים.

בני הגיל השלישי מסוגלים לנשום, לכתוב ולהתחזק. כשם המאמר: "נושמת וכותבת" - זורמת ואוהבת. הכתיבה מחזקת אותי ומעצימה אותי וביכולתי לעשות זאת בעצמי.

זיכרון אישי

מילים לזכרו של ד"ר מיכאל מאיר ברודניץ, חבר מערכת הקהילתון

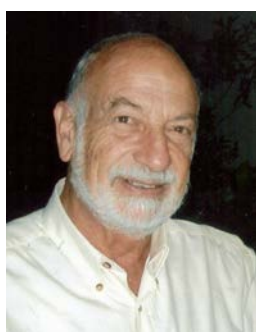
חברינו האהוב והמוערך מיכאל (פוקסי) נפטר ב- 26 ביוני 2025 אחרי מחלה קצרה. הוא השלים את האוטוביוגרפיה לפני שבועות ספורים ואנו מביאים פרק מתוכה בדפים אלה. הוא מספר לנו על השפה הגרמנית בקרב היקים על הכרמל ובחיפה בכלל.

מיכאל גדל במרכז הכרמל והתייתם מאביו בגיל שבע. במקצועו היה אדריכל ומתכנן ערים, בעל דוקטורט מהטכניון. הוא הקדיש עשרות שנים לעיצוב פני הארץ, לא רק בקווים ומפות, אלא במפגש שבין אנשים, תרבויות וחזון.

עד שנת 2016 שימש כמרצה בכיר בפקולטה לארכיטקטורה ובינוי ערים בטכניון. הוא ייצג את אגודת האדריכלים והמהנדסים בוועדה המחוזית לתכנון ובנייה בצפון, ואת הטכניון במועצה הארצית לתכנון ובנייה.

מאז 1965 מיכאל התמסר לחקר ולתכנון יישובים ערביים בישראל, לא מתוך חובה, אלא מתוך בחירה עמוקה של חיבור, כבוד, ואהבה הדדית. הוא רקם קשרים אמיצים עם החברה הערבית, כעמית, כידיד וכאדם שמאמין בשלום ובחיים משותפים. לידידיו היה מקור של השראה ואופטימיות. אני אבדתי חבר יקר לליבי.

רפי סיאנו

השפה הגרמנית

מאת: מיכאל מאיר ברודניץ

בגרמניה חיו יהודים מאז התקופה הרומית ובמשפחתי יש תיעוד מדויק לחמישה דורות אחרונים שחיו שם ולפניהם כנראה חיו שם קודמיהם מדורי דורות. בעליה החמישית, בשנות השלושים של המאה הקודמת, הגיעו ארצה יותר משישים אלף עולים מקהילות יהודים דוברות גרמנית מגרמניה, אוסטריה, צ'כוסלובקיה, ועוד, ביניהם גם הורי, בארץ ישראל הייתה באותה עת כבר נוכחות חזקה לשפה הגרמנית בכנסיות ובקהילות הטמפלרים, וגם חלוצים בעיקר בערים הגדולות וביניהן חיפה.

רוב העולים החדשים ניסו ללמוד עברית בחריצות, בין היתר בחוגי לימוד של הארגון שלנו - 'היקים' - התאחדות עולי מרכז אירופה - וגם באופן פרטי, למשל אצל דר' אלק, לימים ממייסדי ומנהלי בתי הספר 'הלל' ו'ליאו-בק' וקהילת "אור-חדש" ליהדות מתקדמת בחיפה. הם למדו כתיבה וקריאה, דקדוק, פעלים, הטיות ותחביר, לכך נותרה עדות במחברותיהם, שכמו דברים רבים אחרים - ייקים לא זורקים! הם התקשו בשימוש בלשון המדוברת בגלל מיעוט התנסות בדיבור. לרבים שלא עבדו מחוץ לבית, ובעיקר לנשים, שהיו בעיקר עקרות בית, לא היו מספיק הזדמנויות לתרגל את הדיבור בעברית. בינם לבין עצמם דיברו כולם גרמנית ואפילו היו משתמשים זה מול זה בגוף שלישי רבים (SIE) - הצורה הפורמאלית המקובלת בשפה זו - גם אם היו ממש ידידים מזה שנים ואפילו כשהיו פונים זה אל זה בשמות הפרטיים ואף בכינויי חיבה אישיים.

סופר במשפחתנו שאבא, לאחר שהתכוון לכך, יצא יום אחד בנחישות למכולת של אדון קריגר שמול ביתנו במרכז הכרמל

זיכרון אישי

לערוך קניות בעברית. לאחר פתיחה אמיצה ומדויקת שהכין על פתק בעברית לגבי כוונתו ורשימת הקניות, אמר לו בעל החנות, בגרמנית: "דר' מאיר-ברודניץ היקר, אולי נמשיך בגרמנית? זה הרבה יותר פשוט!".

אמי טענה עד סוף ימיה, לאחר יותר מחמישים שנה בארץ - כולל שנות עבודה רבות וגידול שני בנים והשתתפות במאות אירועים בעברית, כמו למשל ימי הורים ש-"יש בחיפה שני סוגי אולפנים לעברית: אלה שכבר למדתי בהם ואלה שבהם עוד אלמד!". היא כמובן הגדימה, כי בפועל היא הסתדרה בעברית די טוב, אבל היא העדיפה גרמנית או אנגלית.

נושא השפה לא היה פרקטי בלבד אלא גם טעון משקעים של תרבות יהודית וגרמנית כללית. רבים מיהודי מרכז ומזרח אירופה היו דוברי יידיש הקשורה לגרמנית, ומאז האמנציפציה הלכו ורבו ביניהם כאלה שהפנו פניהם מערבה ורכשו את השפה הגרמנית תוך הגירתם אל ערי מרכז אירופה בארצות השונות, או תוך לימודים בערים כאלה. היו רבים שהתאמצו לרכוש השכלה ולהשתלב במודרנה המתפתחת, ועבורם סימלה השפה הגרמנית תנאי מעשי הכרחי לחיבור חברתי וגם אחד השיאים בדרך להתקדמות מקצועית ולהשתלבות בתרבות המתחדשת.

בביתנו הורי כינו אותי בגרמנית בכינוי החיבה "האזי" שפירושו 'ארנבון', וכילד קטן הדבר לא הטריד אותי. אבל עם הגיל והשנים ראיתי בכך ביטוי של המעטה וזלזול ואף אסרתי בתוקף על השימוש בכינוי זה כי ראיתי בו פגיעה בכבודי. אולי ראיתי בכך גם גרמניזציה יתרה שלא מתאימה לרוח הזמן ולרוח הארץ והיא פסולה מבחינה אישית וציבורית. בין מכרי, בוגרים וילדים מתקופת ילדותי, יש המשתמשים כלפי בכינוי "האזי" ללא כוונה רעה אך גם עם השנים הדבר עורר בי תחושת אי-נוחות.

הלאומנות המודרנית בארצות השונות, אנטישמיות, הפליה, הדרה ורדיפות, גירוש מגרמניה ולבסוף אסון ההשמדה בכל ארצות אירופה אולי ביטאו עבור דוברי הגרמנית לא רק חורבן אישי וציבורי שלהם כבני העם היהודי אלא גם ביטוי לכישלון המאמץ להשתלבות תרבותית של מיליוני יהודים דוברי גרמנית במדינות בהן ישבו באירופה, בתרבות המערב וברוח הזמן והמודרנה. אבל מבחינת ניצולים רבים, שפה זו עדיין נשארה שפת התרבות המכובדת הקרובה להם והם המשיכו לנהל בה את חייהם.

השתלטות הנאציזם ביטאה עבור רבים מיהודי אירופה כישלון עצמי אדיר של הגרמנים עצמם שבוודאי לא ניתן לייחס אותו ליהדותם של אלה שחתרו להשתלב בתרבות זו וגם תרמו בה רבות! רבים בגרמניה ובפזורות הפליטים ממנה, שברחו ומצאו מקלט בארצות שונות, בעיקר בעולם החדש - לא נואשו תחילה, חלמו והמשיכו לקוות למהפך חוזר של גרמניה התרבותית שלהם. בארצות ההגירה בהן נוסדו קהילות של יוצאי גרמניה - יהודים ולא יהודים - המשיכה תרבות זו להיות להם מוקד הזדהות עד ימינו וגם הייקים בארץ שמרו וייצגו משהו מזיכרון תרבותי זה.

כדוגמה פרטית: אבי נאבק מאז הולדתו בארץ ב-1936, במשך שנה, בחילופי מכתבים רשומים מול הקונסוליה הגרמנית הנאצית בירושלים, ודרש שאקבל תעודת לידה גרמנית כחוק, ככן שנולד לאזרח גרמני הנמצא בארץ אחרת ושלחם עבור הקייזר ושירת את גרמניה. כך עדיין ראה את עצמו, ואולי גם נתן ביטוי לתקווה שגרמניה שהייתה שלו תחזור מדרך הנאציזם שעליה עלתה! ואכן בסופו של דבר קיבלתי תעודת לידה גרמנית בנוסף לפלסטינית.

כמובן שאחרי החרפת חוקי הגזע נשללה אזרחותו הגרמנית של אבי ואתה גם שלי.

על רקע כזה המשיכו להתקיים בארץ ישראל מוקדים של תרבות, ספרות, עיתונות וחברה בגרמנית וביניהם ב'התאחדות עולי'יוצאי גרמניה' שבארגון הממשיך שלה, 'פסגות כרמל', אנו חברים ופעילים עד היום. השפה הגרמנית המשיכה לשמש באופן פרטי וקבוצתי בעיתונות ובארגונים שונים וגם הייתה שפתו המקורית של ה'יקינתון' של הארגון שהחל את שירותו תחת הכותרת Mitteilungs Blatt - MB (דף מידע) שהמשכנו להוציא במתכונת דו-לשונית עד לפני שנים אחדות. למול השימוש בגרמנית בלטו בארץ קבוצות ויחידים שהחרימו אותה ולחמו בה בכעס ואף באלימות. למרות זאת נוצר כאן גוף יצירה נרחב בשפה הגרמנית המבטא פעילות אקדמית, ציבורית, עיתונאית ואמנותית של אנשים שהיו נושאי השפה והתרבות הגרמנית בארץ.

זיכרון אישי

עבורי הייתה הגרמנית שפת אם ובית ושפה עיקרית עד גיל שנתיים וחצי, כשהלכתי לגן הילדים. שירים ששרו לי אמי, דודתי וסבתותיי היו בגרמנית וספרי ילדים שהובאו מגרמניה והועברו בין המשפחות כאן - נקראו לי בגרמנית. בגן הילדים כבר שלטה העברית, אך אחד מיתרונותיו החשובים עבור הורי הילדים בגן זה ברחוב אלחנן במרכז הכרמל, היה שהגננת בעלת הגן, מרתה צ'צ'קה, באה מוינה ודיברה גם גרמנית! עד היום, כמו רבים מבני דורי מרקע דומה, אני שולט בשפה ומרגיש בה בנוח ובהזדמנויות הנדירות שאני נמצא עם דוברי גרמנית, אני שמח שאני עדיין שולט בשפה זו וגם נהנה מהתחברות לביטוייה החדשים. ילדות וגדילה באווירה דו-לשונית זו היא בוודאי אחד מהיסודות והתמריץ להתפתחות יכולותי המילוליות הכלליות ויכולתי ללמוד שפות נוספות שבאה לביטוי ושימוש בהמשך חיי, ואולי גם לפתיחות שלי ושל רבים אחרים לרב-תרבותיות בתוך החברה הישראלית ומעבר לכך.

בעת מלחמת העולם, עם התגברות המידע והמודעות לפשעי הנאצים הפכה הגרמנית שפה פסולה ברשות הרבים בארץ. בחדר המדרגות בבית הדירות שבו גרנו במרכז הכרמל נכתב גרפיטי באותיות גדולות ובולטות בגיר צבעוני על הקיר: "עברי דבר עברית! רק תאריך עברי - רק עברית!". בבית, עם אימא ומשפחה, המשכנו לדבר גרמנית אך ביני וביני אחי - רק עברית. יתר על כן, עוד מסוף גיל הגן לא היה לי נעים לדבר גרמנית ברחוב, בעיקר בנוכחות ילדים אחרים, והייתי עונה בעברית. למרות ההתנגדות לכך - במשך שנים רבות המשיכה הגרמנית להיות שפה בשימוש ביתי וציבורי נרחב בין יוצאי קהילות דוברות גרמנית, בעיקר בשכונות כמו הכרמל ובשכונות חשובות בערים אחרות בארץ, כמו רחביה בירושלים והצפון הישן בתל-אביב וגם ביישובים קטנים יותר. הגרמנית נשמרה בפי המשתמשים בה בצורתה המקורית דאז, והיום היא קצת מיושנת ומושכת תשומת לב מחויכת של דוברי גרמנית בת זמננו. גרמנית חדרה גם ללשון יומיום עברית באימוץ מונחים שימושיים בתחומים שונים כשעוד לא היה להם מינוח עברי מתאים.

רק מעטים מדור הישראלים המגורשים מגרמניה על ידי הנאצים חזרו להתיישב בה. לעומת זאת כיום, בשנות הדור הרביעי מאז גירוש היהודים מגרמניה והשואה - קיימת התחדשות נוכחות של יהודים בגרמניה. חלקם משתקעים שמקורם במזרח אירופה אך רבים ביניהם ישראלים המשתקעים בארץ חשובה זו, ורק חלקם מצאצאי המגורשים ממנה. לאור זאת יש מעוניינים ברכישת השפה הגרמנית, רבים מקבלים אזרחות גרמנית ויש משתתפים בפעילויות מוסדות המייצגים תרבות זו בארץ. לאור תהליך זה מעניין באיזו מידה יחזור ויתרחב בארץ העניין בשפה הגרמנית ובתרבותיותה.

קהילתון

כתב העת של ארגון 'פסגות כרמל'

מחפשים כותבים/ות לגיליון הבא!

יש לך סיפור שיכול לעניין את קוראינו?

רוצה לשתף אותנו במחשבותיך?

נשמח לעזור במידת הצורך!

טלפון: 04-8258989 / tsipib@beit-horim.org.il

החומרים יפורסמו לאחר עריכה והגהה. חומרים ערוכים לא יועברו לאישור הכותבים ולא יוחזרו

במידה ויוחלט שלא לפרסמם.

הימים הנוראים

מאת: דוד לבושין

"העולם אף פעם לא היה מפולג כמו עכשיו: מחממות דת, רצח - עם, התעלמות מאיכות הסביבה, משברים כלכליים, דיכאון, עוני. דרושים פתרונות מידיים לבעיות העולם, לפחות לחלקן, או לבעיותיהם האישיות. ככל שאנחנו מתקדמים, הדברים נראים קודרים יותר. איך אוכל להועיל עם מסורת רוחנית, ששורשיה טבועים הרחק בעבר המנותק מכל אתגרי ההווה." ציטוט מספרו "אלף" של פאולו קואלו. בפרוס השנה החדשה, בואו ניתן לעצמנו דין וחשבון על מה שהיה בשנה החולפת ומה מן הראוי דורש תיקון. לעניות דעתי להמשיך ברוחו של רבי הלל הזקן אהבת הכלל, ניתוק משנאת השונה והזר וכיבודו, כיבוד החוק וזה בזכויות כמו בחובות.

בבית משפחתי נשמרה מסורת חגי תשרי בדרך "ליברלית" (הגדרת ההורים) "גבינה שוויצרית" - עם הרבה חורים (הגדרת הילדים). קידוש החג עם עם תפוח בדבש, חלה עגולה ומתוקה ומקום שמור בבית הכנסת ה"ליברלי" של הרב ד"ר אלק, בספריית פבזנר. עזרת הנשים הופרדה בשורה ריקה מהגברים, מחזור התפילה היה מגרמניה ודו לשוני. הוזמן שליח ציבור - חזן מקצועי בעל קול ערב.

ה"ניגון" כמו בגרמניה (להורי חסרו הליווי באורגן והמקהלה). הדרשות חולקו לשתיים - החלק הראשון היה מתומצת בעברית והחלק השני היה מפורט ובגרמנית.

לנו ה"ילדים" נועד התפקיד להכין את אולם התפילה לחג. לסמן את מספרי המושבים. באחריות הגבאי הראשי אשר היה עסוק במכירת המקומות ובמכירת ה"עליות" לקריאת התורה (התחייבות כספית מראש בהתאם לזמן ולתפקיד). "גבאי הסוכריות" היה אחראי להחלפת פרוכת ארון הקודש, כיסוי שולחן הקריאה, "שמלות" התורה וקישוטיה. בתפילת החג היה התפקיד לשמור בכניסה, שרק בעלי "כרטיס" יורשו להיכנס. הפרס שקיבלנו היה מנה כפולה של ממתקים בעת ההקפות בשמחת תורה. במיוחד זוכר אני את "גבאי הסוכריות" אשר היה מאיץ את החזן המתמהמה לקראת סיום התפילה, חובט בשולחן וקורא "חזן, חזן, הרבנית כבר יצאה לחמם את הסעודה" וממהר לצאת ל"נר התמיד" בכניסה להדליק את הסיגריה...

כאשר עברנו דירה, ואני כבר בשירות החובה בצה"ל, אבא הצטרף לקהילה הרפורמית החדשה. שכנינו לדירה היו שומרי מצוות כהלכה. אנו הקפדנו שלא לעשן בכניסה לבית בשבתות וחגים, מפאת הכבוד לשכנים. לפני ראש השנה הזמינו אותי בני השכנים לבוא לבית הכנסת השכונתי לשמוע את דבריו של רב צעיר ומחונן. לכבוד ההזמנה והסקרנות הצטרפתי ושמעתי את הרב אשר ניצל ממחנה ההשמדה וקרא לכולנו לחזור בתשובה. בחוצפה לא מועטה בזמן השאלות, שאלתי את הרב כיצד למרות כל האמונה ושמירת המצוות בתנאים הנוראיים של המחנות, בכל זאת ניתן יהיה להסביר את השואה. הרב לא היסס וענה לי: "צעיר אתה "עם הארץ" צא ולמד וחזור אף עם תשובתך!".

חלפו שנים רבות, הרב הצעיר המחונן היה לרב הראשי ישראל לאו. אני סיימתי את לימודי באוניברסיטה. הרגשתי חייב תודה ותשובה לרב. כתבתי אליו מכתב תודה על שהמריץ אותי ללימודים אך תשובה לשאלה כיצד ניתן להסביר את השואה עדיין אין לי. הייתי בטוח שתשובה ממנו לא אקבל, ומכתבי ודאי ייזרק. הופתעתי כאשר הרב התקשר וביקש לדבר איתי ואמר "עם הארץ" קראתי לך? לא התכוונתי להעליב אך שמח אני שיצאת ללמוד. נסתרות דרכי השם, המשך ללמוד ותמצא דרכו."

נכיר את חבר הארגון: חיים מאיר מילר

רשמה עו"ס זהר רפאלי

שמי חיים מאיר מילר ואני בנם היחיד של קלמן (קופל) ויהודית (אידה) מולר. נולדתי ב-9.9.1937 בחיפה בבית החולים "מולדה" בשכונת אחוזה. הורי עלו לארץ ישראל מצ'כוסלובקיה ב-1935 והיו מראשוני המתגוררים ברחוב מוריה בחיפה, והשכונה נקראה אז "אחוזת סמואל". לאבי היתה ברחוב מעדניה של גבינות, דגים ונקניקים; והייקים, תושבי הכרמל, הרבו לפקוד אותה. כילד אהבתי לעשות את המשלוחים לבתיים, רכוב על אופניי.

משפחתנו ניהלה אורח חיים דתי. אבי, קופל מולר, שילב את היותו אדם מאמין ודתי ואת המצווה של בניין הארץ: התנדב כנוטר גפיר (שומר) היה בין יוזמי הקמת בית החרושת "יעקבי" לסיגרים, ברחוב חורב 11. בנוסף היה בן מקימי בית הכנסת ברחוב סיני, ושימש שנים רבות כגבאי בבית הכנסת. ביוזמתו של אבי עלה והגיע לחיפה הרב, האדמו"ר ברוך הגר, מהעיירה סערט-ויז'ניץ שברומניה. אבי דאג לסדר לאדמו"ר ולמשפחתו דירה ברחוב מוריה, בסמוך לביתנו. כך למעשה החל לקום המרכז של חסידות ויז'ניץ בחיפה.

לקראת הגעתי לגיל 6, היה אבי מיוזמי הקמת ביה"ס היסודי הדתי "כרמל" ואני בוגר המחזור הראשון. עד גיל 12 הייתי דתי והלכתי לפעולות ב"בני עקיבא". עם המעבר לתיכון "בסמ"ת" הצטרפתי לתנועת "הצופים". הייתי מדריך וראש שיכבה, ובהמשך סגנו של ראש השבט, יקיר פלסנר, שלימים כיהן כמנכ"ל משרד האוצר. יום אחד סיפר מכר לאבי, כי ראה אותי מסתובב באזור חילוני בעיר, ללא ברט לראשי. ענה לו אבי: "ומה בדיוק עשית שם אתה, באזור בו לא נמצאים חובשי מגבעות?...". למרות שהוריי היו דתיים מאד, אבי פרגן לי.

היה קשר קרוב בין משפחת האדמו"ר ברוך הגר מקהילת ויז'ניץ למשפחתנו. נהגתי לשחק בביתם עם בת הרב, מרים. כאשר בנו של האדמו"ר, אליעזר הגר (שכינויו היה לייזר) יצא כחייל למלחמה על שחרור הגליל, אני, שהייתי בן בית אצלם, נכחתי בחדר והייתי עד לברכתו של הרב ברוך לבנו - שיצא לשלום וישב בבראות. לאחרונה, באחד מטיולי בארץ, פגשתי בתחנת ריענון אוטובוס עם חרדים, ומיד זיהיתי שמדובר בחסידי ויז'ניץ. פניתי אליהם בשלום והם התפלאו שאדם חילוני כמוני זיהה אותם על-פי התלבושת האופיינית להם. שיתפתי אותם כי בילדותי שיחקתי קלאס וקפצתי על חבל עם מרים, בתו של הרב של חסידי ויז'ניץ בחיפה, ברוך הגר. הם סיפרו לי בהתרגשות, כי בנה של מרים הוא הרב שלהם, במודיעין עילית. התקשרתי אליו ומאז אנו בקשר חברי.

בגיל 16 הצטרפתי ללהקת המחול "הפועל" של שלום חרמון. כאשר למדתי לתואר הנדסאי מכונות במשך שנתיים בטכניון, הצטרפתי ללהקת המחול של הסטודנטים. אחת הרקדניות הייתה אילנה, שנישאה בהמשך לאקורדיוניסט הלהקה, אפי נצר. בהמשך הצטרפתי ללהקת הסטודנטים של הטכניון, בה רקדתי גם במהלך שירותי הצבאי. הורי הדתיים לא הגיעו מעולם לאף אחת מהופעותיי, גם לא בהמשך כשרקדתי בלהקתה של רבקה שטורמן, בבית רוטשילד בחיפה.

לקראת גיוסי לצבא אבי פנה במכתב לראש הממשלה דוד בן גוריון, כדי שבנו היחיד לא יהיה חייל קרבי. לשמחתי בקשת אבי לא נענתה, והתגייסתי תחילה לנח"ל ומשם לצנחנים. באחת הצניחות נכנסה אחת מרגלי לבור ונפצעתי בברך. במשך חודשיים אושפזתי וטופלתי בבית החולים תל-השומר (שיבא). הורי, שכעסו מאד על ההתנדבות שלי לשירות צבאי קרבי, לא הגיעו לבקרני בבית החולים ולו פעם אחת.

בשל הפציעה הוצבתי עם סיירת מיוחדת, בעין רדיאן (יטבתה). תפקידנו היה למנוע את ההברחות של הבדואים מסיני לירדן ולמנוע מישראלים את חציית הגבול לירדן, לאחר שחמישה מחברינו נהרגו בדרכם לפטרה. לרגל הגעת ספינה

זיכרון אישי

מפרס (איראן) לנמל אילת, הגיע ראש הממשלה, דוד בן-גוריון עם אשתו פולה, לקבל את פניה. תפקיד הסיירת המיוחדת היה לשמור עליהם. במהלך סיורם במחצבות הנחושת בתמנע, כשניסה ראש הממשלה להרים לוח נחושת כבד, אצה רצה פולה וקראה: "בן גוריון לא, לא!" והכתה אותו על כפות ידיו... כמונו, נהגה גם היא לכנותו בשם המשפחה ולא בשמו הפרטי. אבי פעל כדי שאעבור לחיל החימוש, ולא אהיה תחת סכנה. בשל ידיעותי הטכניות נשלחתי להקים סדנת תיקונים בפילון. רצה הגורל והחלו הפגזות של הסורים מהגולן לאזור. כשיצאתי לחופשה הבאתי "שי" לאבי תרמיל של פגז טנק, ואמרתי לו: "אבא, אסור להתערב"...

לאחר השירות הצבאי, כסטודנט בביה"ס להנדסאים שליד הטכניון, עבדתי כדי להתפרנס, כשרטט בבית החרושת "שמן". באחד הימים נפצעתי ברגלי מבורג, שבלט משולחן השרטוט. אושפזתי למשך חודשיים, ובמהלכם עברתי שלושה ניתוחים. עם האחות המתמחה במחלקה, רנה עמיר, חלקתי את קורותיי והרפתקאותיי. משנמאס לה מסיפוריי הרבים, פנתה למנהלת המחלקה וביקשה שלא להיכנס לחדרי... לימים נישאנו ויש לנו שלושה ילדים.

בתום לימודי התחלתי לעבוד ב"צים". תחילה כקצין מכונות בספינות מפליגות ובהמשך בפיקוח מכונה של ארבע עשרה אוניות בצי הסוחר, במהלך עגינתן בנמלי המדינה ובאספנות. בהמשך הייתי שותף בכיר בצוות שהקים את צים מכולות - ZCS - Zim Container Cervice. הייתי מופקד על הניהול הטכני של הכנסת השימוש במכולות (שכנו באותם ימים קונטיינרים) על הבניה, הלוגיסטיקה והתחזוקה. הצוות תיכנן וביצע את התאמת הנמלים והמשאיות לנשיאת המכולות. נשלחתי על-ידי "צים" ללמוד בניו-ג'רסי תואר בתעשייה וניהול, בשלוחה של אוניברסיטת "אופסלה" השוודית. כששבתי לארץ ב-1976 מונית למנהל הטכני של כל מכולות צים, כך זכיתי לסייר בעולם - ממזרח למערב. הייתי מעורב בהכנסת השימוש במכולות בניו אורלינס שבארה"ב, ואף קיבלתי את 'אות יקיר העיר'. ב-1985 לאחר סיום עבודתי בצים פתחתי שותפות פרטית לבניית מכולות ברומניה, באנגליה ובארץ.

משפחתי, משפחת מילר לדורותיה, חרטה על דגלה את הציונות ואת הערכים של מדינת ישראל, עם ישראל ואת המסורת היהודית. מזה שנים שאני פעיל חברתי, חבר בבני ברית ופעיל בגיוס כספים. כאשר בני יואב שיחק בנעוריו כדורסל בקבוצת הנוער של מכבי חיפה, כאב צעיר וגאה ניהלתי בהתנדבות את קבוצת הנוער. בהמשך כשבני עמיחי שיחק כדור-עף במכבי, ניהלתי בהתנדבות את קבוצת הנוער גם שם.

שנים רבות הייתי חבר פעיל בוועד אחוזה, ביחד עם אזרחים ותיקים שגדלו באזור. נהגנו לארגן "שחרית לשבת" - מופע או הרצאה בסינמטק. כיום מפעל זה נעשה בשיתוף עם אתו"ס של עיריית חיפה. ניסינו להחיות את הפעלת קולנוע "מוריה" אך לצערנו, ללא הצלחה. כעת אנו פועלים מול העירייה בתחום התחבורה, למשל להסדיר כניסה נוספת לשכונת סביוני דניה, כדי שבמקרה אסון תהיה אפשרות לתושבי השכונה להתפנות במהירות, בשונה ממה שקרה במהלך השריפה בכרמל.

בני משפחתי מעורים בחיי חיפה והמדינה. לאחרונה אני פעיל בתכנון חגיגות 100 שנה לשכונת אחוזה, בה גדלתי. אני חבר בארגון "פסגות כרמל" מיסודו של ארגון עולי מרכז אירופה, ומשתתף אחת לשבועיים במרכז הקהילתי במוריה 55, בקבוצת דוברי היידיש. זו הזדמנות עבורי לחלוק את סיפוריי עם המשתתפים, בידיש כמובן. רנה אשתי ואם שלושת ילדינו, נפטרה לאחרונה. במשך שנים היתה מנהלת ביה"ס לאחיות, בבית החולים "בני ציון". בנו הבכור, יואב מילר הוא רופא אורתופד. בתנו ענת מילר-ארד היא ד"ר לפילוסופיה וכעובדת סוציאלית מנהלת את המרפאה לטיפול פסיכולוגי התפתחותי במשרד הבריאות, ומרצה באוניברסיטת חיפה. בנו הצעיר, עמיחי מילר, מנהל באזור המרכז, את "פרוטיאה בבית" שרות לאזרחים וותיקים המתגוררים בביתם.

כך נמשכת השרשרת...

זיכרון אישי

סיפור 'הזאטוט'

מאת: ד"ר רחל דזי

ד"ר רחל דזי בת מושב שדה אליעזר בעמק החולה. המושב הוקם בתחילת שנות ה-50. להורים היה משק ובו רפת, מטעי נשירים ועוד.

אחד הזיכרונות מילדותי במושב שדה אליעזר קשור לאבי שהיה חקלאי ובעל משק. בשנות השישים של המאה שחלפה רכש אבא את הטרקטור הראשון שלו. היה זה טרקטור ננסי, שבדיעבד נודע לי שהיה פרי המצאה ישראלית משנות החמישים ושמו בישראל נקרא 'זאטוט' כנראה, בשל ממדיו הקטנים. הטרקטור היה חסר חן, איטי, לא משוכלל ולמעשה נועד לגרור עגלה קטנה שעליה ניתן להעמיס מספר מצומצם של ארגזי פרי, וכדומה. עם זאת, ה'זאטוט' הצטיין בתכונה אחת שלא ניתן היה להתעלם ממנה: מנועו נהם בקול מחריש אוזניים. אין לי מושג היכן אבא מצא אותו וממי קנה אותו ולמעשה, הייתי בטוחה שה'זאטוט' הורכב על ידי אבא מחלקי מכונות שונים, כיון שלאבא היו "ידי זהב" והוא עשה הכל כמו ידיו: תיקון שעונים, נעליים, ביוב, חשמל, שרברבות, ועבורנו, הילדים, צעצועי עץ עליהם הרכיב גלגלים.

כחקלאי, אבא נמנה כל חייו על משכמי קום. בארבע וחצי-חמש כבר הסתובב בחצר המשק וכשהגיעו ימי קטיף תפוחי העץ, היה רותם את העגלה ל'זאטוט' ויוצא לכיוון המטע על מנת להטעין את ארגזי הפרי שאחר כך הסיעם לבית האריזה המקומי אליו הגיעו כל הפירות של כל החקלאים, כנהוג באותם ימים. כמו כן, היה נוהג ב'זאטוט' לצרכנייה המקומית על מנת לקנות מצרכי מזון עבור המשפחה.

כשאבא התניע את ה'זאטוט', כשיצא לעמל יומו, התעוררו התרנגולות כלול והשמיעו את מחאתם במקלה צורמנית של קרקורים. אנחנו הילדים התעוררנו, השכנים התעוררו, ומי יודע מי עוד נחרד מרעש ה'זאטוט'. אמא ממש שנאה את הטרקטור וביקשה מאבא שלפחות לא יניע אותו כל-כך מוקדם בבוקר. יתרה מכך, אנו הילדים התביישנו למדי בטרקטור משונה המראה והקולני בעיקר בשל תלונותיהם של השכנים שלא אהבו את ההשכמה המוקדמת שכפה עליהם אבא. אני זוכרת את

השכן שהיה אומר לאבא בקול כעוס "דחילק אברם, למה כל-כך מוקדם"? לעיתים שמעתי את השכנים מתבדחים על אבא וה'זאטוט' שלו. בקצרה, ה'זאטוט' הפך למטרד.

אבא החזיק ברשותו את ה'זאטוט' מספר שנים עד שעלה בידו להחליפו בטרקטור אדום ומשוכלל. על אף גודלו ומנועו החזק, היה זה טרקטור חסר ייחוד והוא נבלע בינות כל הטרקטורים האדומים של שאר חברי המושב. איש כבר לא שם לב לשעת ההשכמה של אבא, לאן נסע ומתי חזר.

שנים חלפו וה'זאטוט' נשכח בפניה בחצר בין כל הגרוטאות שאבא צבר במהלך השנים כגון: מחרשות, עגלות, מריצות, כלי עבודה, קורות עץ ועוד. עשבים צמחו מסביב ל'זאטוט' ואיש לא זכר מה היה ולמה שימש.

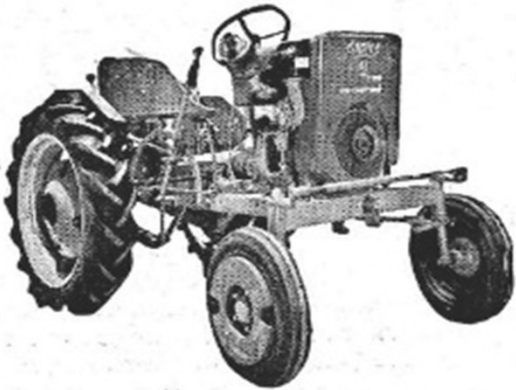
זיכרון אישי

גדלנו, נישאנו ועזבנו את בית ההורים. אחותי הבכורה נישאה לחבר קיבוץ עין שמר והקימה שם את משפחתה. אחד מחברי קיבוצה אסף מכונות חקלאיות שונות משנותיה הראשונות של המדינה ו'משוגע' לדבר, פרסם בעתוני הקיבוץ והמושב בקשה לתרום כלים חקלאיים שאין להם עוד שימוש, על מנת להקים מוזיאון לכלים חקלאיים משנותיה הראשונות של ההתיישבות העובדת. באחד הביקורים של אחותי בבית ההורים ראה גיסי את ה'זאטוט' וביקש מאבא לתרום אותו אותו לקיבוץ, וכך היה.

בחג השבועות נהגנו לבקר בקיבוץ עין שמר עם ילדינו שהיו אז קטנים. באחד הביקורים זכינו, יחד עם חברי הקיבוץ ואורחים אחרים, להינות מ'שואו' של ממש, כשכל הכלים החקלאיים הממונעים והנגררים, יצאו בתהלוכה בשדות הקיבוץ כשהם נושאים ערימות חציר ועומר ומקושטים בפרחים. לפתע נשמע קול מוכר שהתגבר על רעש כל המנועים האחרים- ה'זאטוט' נסע לו בגאווה בתהלוכה לאחר שזכה לטיפול קוסמטי מלא בנוסף לטיפול מכני. הוא נצבע בצבעי ירוק וצהוב בוהקים ונראה כמו טרקטור צעצוע. רק יפה יותר ממה שהיה אי פעם.

היום הזאטוט נמצא בחברה טובה עם כל הענתיקות החקלאיות האחרות במוזיאון בקיבוץ עין שמר ולמרגלותיו שלט ובו כתובים פרטיו ופרטי התורם, הלא הוא אבא.

הטרקטור הראשון המיוצר בישראל
ע"י המשביר המרכזי בע"מ

זאטוט 9
הטרקטור האידיאלי
למשק הזעיר

- כלי עבודה לטרקטור זאטוט
- מחרשה 10" סמ"מ אחד
- מחרשה 2 סמ"מ
- מקצרת 4½ רגל
- קולטיבטור
- בולדוזר
- ארגז להובלת כדי חלב
- כלים נוספים בתכנון

כתוב לקבלת פרוספקט חינם

למחלקה למכונות חקלאיות של המשביר המרכזי בע"מ, ת.ד. 130, תל-אביב.
הדגמה ופרטים נוספים בכל סניפינו בארץ.

עוד מוצר ישראלי משובח של המשביר המרכזי

אריך מנדלסון - בונה בית החולים רמב"ם בחיפה

מאת: רפי סיאנו

באחד מערבי אוגוסט 1936 ישב האדריכל אריך מנדלסון במשרדו של הנציב העליון, סיר ארתור ווקופ, בארמון הנציב בירושלים. הפקיד הבריטי, ששימש כאדמיניסטרטור העליון, הציע לאורחו לתכנן בית חולים ממשלתי בחיפה. לא נערך מכרז, וכעבור חצי שנה נחתם הסכם רשמי בין הצדדים. התנאי היחיד בחוזה היה שמנדלסון ישהה בפלשתינה כדי לבצע אישית את המשימות הכרוכות בהקמת בית החולים.

נשאלת השאלה: כיצד קרה שווקופ סמך בצורה עיוורת כמעט על אדריכל "יקה", כאשר המשותף ביניהם היה בעיקר עניין באמנות, במוזיקה קלאסית ובאדריכלות? מנדלסון לא אכזב: התכנון והבנייה הושלמו בזמן הקצר ביותר האפשרי. התוכניות הושלמו עד דצמבר 1936, וביוני 1937 החלה חברת "סולל בונה" בבנייה. העבודות נמשכו 18 חודשים בלבד, וב-22 בדצמבר 1938 חנך הנציב העליון הרולד מקמייקל, מחליפו של ווקופ, בטקס רב רושם את בית החולים הממשלתי על שם הרמב"ם. בטקס נכחו ראש העיר חסן שוכרי, ממלא מקומו שבתאי לוי ושורת נכבדים.

הפרויקט כלל 224 מיטות, בבניין הפונה לים - מתוך מחשבה לנצל את הרוח הים-תיכונית לצינון טבעי. בית החולים היה מצויד בצידוד המודרני ביותר באותה תקופה. חשוב לציין כי הבריטים נהגו למסור את תכנון הפרויקטים הממשלתיים למחלקות תכנון בריטיות, אך במקרה זה התערב הנציב העליון אישית לטובתו של מנדלסון.

אחד הנושאים שהטרידו את מנדלסון במיוחד היה נושא השירותים. הבריטים דרשו שירותים נפרדים ל"לבנים" ולאחרים - כש"לבנים" נחשבו רק בריטים ואנשי צבא, בעוד שכל השאר - יהודים וערבים כאחד - נחשבו "ילידים". כך היו הוראות משרד המושבות הבריטי.

הקריירה והשם שיצר לעצמו בגרמניה

מנדלסון רכש לעצמו שם כבר בשנות ה-20 של המאה ה-20 בגרמניה. בשנים 1920-1922 תכנן את "מגדל איינשטיין" בפוטסדאם שליד ברלין - מבנה ששימש כתצפית אסטרונומית, ונועד לאשש את אחת מהתיאוריות של אלברט איינשטיין. המגדל נחשב בזמנו לחידוש סנסציוני הן מבחינה אדריכלית והן בשימושו בחומרים לא קונבנציונליים. גם פרויקט זה הושג בזכות קשרים אישיים - אשתו של מנדלסון, לואיזה, ניגנה בצ'לו יחד עם אחיו של סגן מנהל המחלקה לאסטרופיזיקה של מכון קייזר וילהלם, שהיה יוזם הפרויקט.

מצפה כוכבים "מגדל איינשטיין" בפוטסדאם 1921

אריך מנדלסון נולד בשנת 1887 בעיירה אלנשטיין - כיום אולשטין שבפולין. הוא למד אדריכלות בברלין ובמינכן, וכבר בצעירותו הצטרף לתנועה הציונית בגרמניה, שם הכיר דמויות בולטות כמו קורט בלומנפלד, האדריכל ריכרד קאופמן וחיים ויצמן - מי שיהיו בהמשך ממנהיגי התנועה הציונית.

היסטוריה

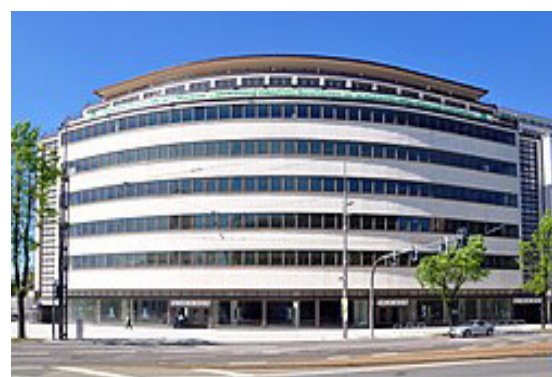
לאחר שירותו במלחמת העולם הראשונה פתח משרד אדריכלות בברלין, וזכה במהרה להזמנות גדולות. סגנונו היה חדשני ומקורי, והוא תכנן בין השאר בתי כלבו עם חזיתות זכוכית עגולות ומפעלים לתעשייה קלה. משרדו העסיק עד 40 עובדים, בהם אנשי מקצוע אשר לימים הפכו לבעלי שם. ההצלחה האדריכלית תורגמה גם לשגשוג כלכלי, וב-1928 רכש וילה על שטח של 3.6 דונם.

העלייה, ההתיישבות בארץ ישראל והעזיבה

בעקבות עליית הנאצים לשלטון ב-1933 נאלץ מנדלסון להגר לאנגליה. רכושו בגרמניה הוחרם, והוא הוצא מהאיוגודים המקצועיים ומהאקדמיה הפרוסית לאמנויות. באנגליה פתח משרד יחד עם שותפו סרג' כרמייף, וב-1934 החל לתכנן שורה של פרויקטים בארץ ישראל: וילה לחיים ויצמן ברחובות, וילה לשוקן (מו"ל ובעלים של רשת בתי כל-בו בגרמניה) בירושלים, האוניברסיטה העברית, ובית החולים "הדסה" על הר הצופים (1936-1938).

בשל ריבוי הפרויקטים, פתח משרד בירושלים בתחנת הרוח ברחביה ואף גר בה. הוא נהג לטוס בין משרדיו - מנהג חדשני באותה תקופה. בשנת 1938 קיבל אזרחות בריטית ושינה את שמו הפרטי מאריך ל"אריך". מנדלסון נמשך בכל נימי נפשו לחיים בארץ ישראל, וחלומו בא לידי ביטוי במכתבים רבים ששלח למכריו.

ביוני 1940, לאחר שהאיטלקים הפציצו את חיפה ואת תל אביב, לקה מנדלסון בחרדה. במקביל, חש שמעמדו בארץ אינו

כל-בו שוקן קמניץ, גרמניה

תואם את תרומתו, למרות שהיה מהאדריכלים הבולטים ביותר. הוא תכנן את בנק אנגלו-פלשתינה בירושלים, את הפקולטה לחקלאות ברחובות ואת מכון זיו (לימים מכון ויצמן). למרות זאת, ב-1941 היגר לארצות הברית בעקבות הזמנה להרצות באקדמיה. בארה"ב תכנן מבנים בברקלי, בסן פרנסיסקו, בסיינט לואיס, בקליבלנד ועוד.

פרידה וגעגוע

במכתביו הסביר את עזיבתו כך:

"אני צריך את העולם... בשביל קנה המידה הגדול... יהודה היא שמימית,

אך קטנה עליי." דברים אלו אולי נשמעים יומרניים, אך לא כשמדובר באדם כמו מנדלסון. במהלך שהותו בארה"ב המשיך להתכתב עם ד"ר חיים יסקי (Chaim Yassky) מנהל בית החולים "הדסה" שעל הר הצופים (שנרצח מאוחר יותר בשיירת הדסה). מנדלסון שיתף את יסקי ברצונו לחזור ארצה ולהתפרנס ממקצועו. יסקי ענה בכנות:

"עזיבתך את פלשתינה הייתה כך שלא בדיוק יעזרו לידידיך להמליץ עליך לקבלת פרויקטים. עליך קודם כל להשלים בין שני פלגים מתחרים - מנדלסון וארץ ישראל. השלמה זו דורשת עלייה בצניעות, כפי שעשו אלפים לפניך."

בתשובתו גילה מנדלסון את צפונות לבו: "עזבתי את הארץ בפרוץ המלחמה, כשנעצרה כל פעילות הבנייה, ופחדתי להפוך תלוי בצורה מבישה... נתתי את כל מרציי לבניית הארץ - בעיניי זו הוכחה לאהבתי לציון."

אך ההשלמה בין מנדלסון לארץ ישראל לא התרחשה. הוא נותר בגולה, ונפטר בגיל 66 בסן פרנסיסקו, בשנת 1953.

אלזה דוד, ממנהיים לארץ ישראל - סיפורם של צעירי יהדות אירופה במאה ה-20

נמסר ע"י נעמי תירוש, עיבוד מערכת הקהילתון

זהו סיפורה של אלזה הנרייטה לואיז דוד (טראוב). סיפור חייה מייצג את רוח הציונות שפעמה בצעירי יהדות אירופה במאה ה-20.

אלזה נולדה ב־1889 בעיר מנהיים שבגרמניה לאוולין ומשה טראוב. משפחתה חיה ברוח יהודית-ציונית, וביתם היה פתוח לרעיונות חדשים ולקידמה. אביה, סוחר ממנהיים, הצטרף בלב ובנפש לתנועה הציונית זמן קצר לאחר הופעתו של תאודור הרצל. אלזה הייתה אחת משתי התלמידות היחידות בגימנסיה לבנים ורכשה השכלה הומניסטית רחבה. כבר בנעוריה הייתה שותפה לפעילות ציונית, כאשר בית משפחת טראוב הפך מרכז לכל הציונים הצעירים, שבעיני רוב יהודי מנהיים המהוגנים נראו כ"משוגעים".

גיסה סיפר שבהיותה בת 15 והוא בכיתה א' נערכה חגיגה בבית ספרם: "אחרי האוכל באה תורה של הצגת תיאטרון, לא הנזל וגרטל ולא בובת קסמים אלא הצגה על רדיפת יהודים. על ארץ תחת שמיים כחולים נשמרת על ידי שומרים יהודים שנשאו כלי נשק. בסוף אורגנה תהלוכה, כל ילד עם דגלון כחול לבן בידו."

בשנת 1909 נישאה לוילי זאב דוד, ציוני צעיר מהמבורג. סיפר הגיס: "אלזה ארחה בביתה את היהודים הפולנים שלא התקבלו בברכה בקרב יהודי מנהיים והגברות המכובדות קראו לאלזה מיוחדת כיון שלא התנהגה כמו בת מבית בורגני טוב. באותו זמן הגיע למנהיים צעיר ציוני מהמבורג, וילי דוד, שעבד בבורסה והיה מבוקש כחתן. אולם בחור זה לא התחתן עם אחת מבנות מנהיים העשירות אלא נשא לאישה את אלזה טראוב בת השש-עשרה שעוד הייתה תלמידה בבית הספר. עולמם של אנשי מנהיים התערער, הם עדיין לא הבינו שהגיעה תקופה חדשה בה הופיע דור צעיר אשר בחר את חבריו לחיים לא לפי הנדוניה, אלא לפי מידת התמסרותם לעמם."

הבית שייסדה במנהיים עם בעלה היה מרכז ציוני פעיל. וילי, סוחר ומומחה לתעשיית הדגנים, הצליח בעסקיו ובני הזוג עברו לברלין עם 4 ילדיהם ואלזה השאירה אחריה חבורה נלהבת של בנים ובנות שהיו מוכנים למלא את מקומה. בברלין נולדו להם עוד

3 ילדים. הם גרו בבית מפואר כשבעלת הבית הצנועה הייתה אחראית על חינוך שבעת ילדיה ויחד עם זאת מלאה את חובותיה הייצוגיות. בני הזוג חינו את ילדיהם ברוח אהבת הארץ, העברית והתרבות. בית עם מצוות הכנסת אורחים ברוח המסורת וללא משוא פנים החל מסטודנטים עניים, שליחים מארץ ישראל ועד פרופ' חיים ויצמן, לימים נשיא המדינה (אותו אירחה עם 200 איש בביתה ב-1925), נחום גולדמן שהיה נשיא ההסתדרות הציונית העולמית והצייר הרמן שטרוק.

ב־1925 ביקרו אלזה ווילי במצרים ובארץ ישראל, ובמהלך הביקור רכשו אדמה בחיפה והחליטו לעלות לארץ. תחילה נשלח בנם הבכור, אברהם בן ה-16 לסיים את לימודי התיכון בבית הספר הריאלי ולאחר מכן שלחו גם את בנם השני

היסטוריה

ארנסט. במאי 1933, לאחר עליית הנאצים לשלטון, עלתה כל המשפחה ארצה. תחילה גרו בחיפה וב-1936 עברו לגור בנהריה שם כבר גרה בתם רות עם בעלה יעקב פאוקר, שהיו בין הראשונים בנהריה.

המעבר מגרוננואלד הבורגנית אל הצריף הצנוע בנהריה היה קשה, אולם אלזה לא התלוננה. קשיי החיים כאילו לא הכבידו עליה, היא הגיעה לאדמה האהובה, יחד עם בעלה, ילדיה ונכדה. חלומה התגשם. להיפך, היא מילאה את הבית בצניעותה, טוב ליבה ונדיבותה. כל מי שבא עמה במגע - משפחה, שכנים, עוברי אורח

- הרגיש חמימות, הכלה ואנושיות שאין לה שיעור. גם לאחר שירדו מנכסיהם, המשיכה להעניק ולתמוך - הלכה למעשה. בתאריך 10 בינואר 1939, כיאה למנהג קבלת האורחים שהתמידה בו, החליטה אלזה לנסוע לחיפה לקבל פני ישיש בן 94 שתמך באותם צעירים ציונים ששהו בימי צעירותה בביתה במנהיים. בערב עלתה לאוטובוס בדרכה לבקר את אחותה. האוטובוס נסע דרך הכרמל הצרפתי, שם הותקף באש שנורתה על-ידי כנופייה של ערבים. היה נדמה שאיש לא נפגע, במרכז הכרמל בתחנת המשטרה הנוסעים ירדו לתת עדות, רק אלזה נשארה לשבת וגופה מקופל. כדור פילח את ראשה והיא מתה במקום. בת 50 הייתה במותה.

מותה זעזע את היישוב. בעיתונים "הארץ", "דבר" ו"הצופה" פורסמו הספדים. בעלה, וילי דוד, כתב: "לאם השבעה מזכרת זיכרון לאשת נעורי כי עזה כמוות האהבה".

לא היה לב אוהב כשלה עלי אדמות... אדם, חיה, זר וקרוב. את כולם חבקה אהבתה חסרת המעצורים. אבל מעל הכול עמדה אהבתה לעמה ומולדתה אותה הטמיעה עם בעלה בשבעת ילדיה.

גיסה, ד"ר קרל הילב, תיאר את אלזה כדמות רוחנית-ציונית עמוקה, שלא נשאה תפקידים רשמיים אך פעלה מתוך פנימיות חזקה ואהבת אמת: "לא היה לפי נטייתה של אלזה דוד לקבל מחמאות ואם בכל זאת אעז לתאר את חייה, הריני עושה זאת למען כל אלה בארץ שאינם יודעים על כוחות הנפש שפעלו בימי נעוריה של התנועה הציונית... אלזה דוד לא נולדה כמנהיגה... אך היה טמון בה כוח משיכה של אותה אבן שואבת המובילה את פזורי החלקיקים מברזל לכיוון מסוים. כיוונה של אלזה דוד היה ברור, לא היה צריך לשכנע אותה... בימי חלומותינו במנהיים שרנו לא פעם שיר שבו הכנסנו את כל התלהבותנו וגאוותנו: 'דמנו וחיינו למען כבוד יהודה והוא תוכן דגלנו הכחול לבן'. לא עלה בדעתנו שאלזה תקיים את השבועה הזאת."

בעיתון הצופה ספדו לה "היא הייתה נאמנה לציון, לציונות, לחיים דתיים-לאומיים ולא זזה ממסלול זה אף לרגע. גם האהבה הזאת הייתה מושרשת בנפשה באופן טבעי כדבר מובן מאליה, וזה הוסיף ליחסה אל תקוותינו הגדולות קו של אמת וגרם לכך שהיא משכה רבים. בת ציון הייתה בגרמניה ובת ציון בארץ ישראל. לא היו רבים שהשתרשו כמוה בלי ייסורי מעבר נפשיים".

לאות הוקרה והנצחה, הקימה מועצת נהריה חורשה בלב המושבה - חורשת אלזה דוד. אף שכיום החורשה אינה קיימת, נשארה פינה בעירייה על שמה - ותודעה חיה בקרב הדורות הבאים.

שירה ופיסול

פיסול: אירית זהבי

דלתות חיי

מאת: שמעון מיטלמן

במסדרון חיי,
דלת אחת נסגרה בכאב,
דלת שניה נפתחה, ואני אוחז בה.
הראשונה נוצרת זיכרונות יקרים,
השנייה משמרת יום-יום ותקווה.
חיי מתפתלים בין השתיים,
בין תמונות משפחה בלתי נשכחות,
ובין שביבי אור שבוקעים מדלת פתוחה.
זאת הסגורה,
תשאר פתוחה לעד בליבי,
ובשנייה אני חוזר ונועץ רגלי,
לבל תזוז ממקומה.

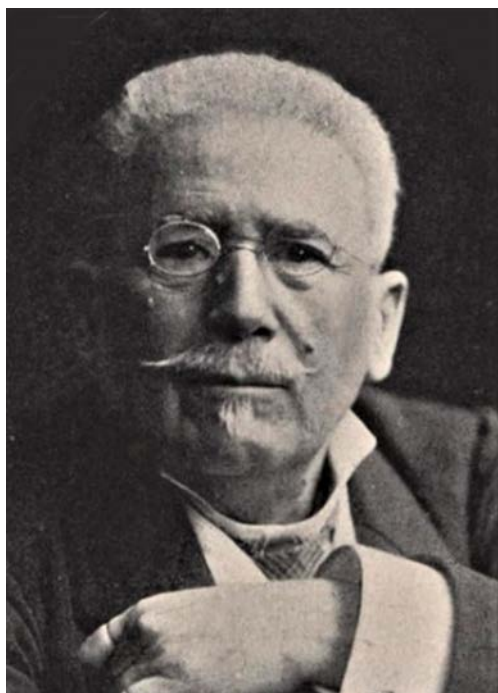

אברהם גולדפאדן - מייסד התיאטרון היידי

מאת: פנינה אופיר ומערכת הקהילתון

רקע והתפתחות מוקדמת

אברהם גולדפאדן נולד בשנת 1840 בעיירה סטרוקונסטנינוב שבאוקראינה, למשפחה יהודית מסורתית. אביו, שעבד כשען, ניצל חוק חדש המאפשר פטור מגיוס לצבא עבור תלמידים יהודים, והחזיק את בנו בסמינר רבנים בז'יטומיר. שם נחשף לשפות, לשירה ולתרבות כללית לצד לימוד דתי עמוק. בגיל צעיר כתב שירים ביידיש ובהמשך פרסם יצירות הן בעברית והן ביידיש במספר עיתונים וכתבי עת, ביניהם 'Kol Mevasser' וה-'Zizim uFerahim'. בסביבתו כונה בידי רבים: א' ברהמל'ע דער באַדכן - דער וואָס קען מאַכן אַלע לאַכן און וויינען אין איין מינוט (אברהמל'ה הבדחן) - זה שיכול לגרום לכולם לצחוק ולבכות תוך דקה אחת).

הקמת תיאטרון יידיש - חזון וחדשנות

בשנת 1876 באיאישי, רומניה, הקים גולדפאדן את להקת התיאטרון המקצועית הראשונה בשפת היידיש, תוך שהוא משמש כבמאי, מלחין, מחזאי ומנהל. הופעותיו הראשונות התקיימו בבית קפה ("Green Tree Café"). הוא לא ראה בתיאטרון רק בידור, אלא כלי לשינוי חברתי, מוסרי ותרבותי. באחד ממחזותיו - המתחרט - שם בפי הדמות הראשית את השורה:

„וואָס דאַרף אַ מענטש געלט, ווען ער פאַרלירט זיין נשמה“? (מה שווה לאדם כסף, אם איבד את נשמתו?)

הצגותיו שילבו שירה חיה, תלבושות, ריקוד וסאטירה חברתית. הוא תקף את הרבנות השמרנית והביא לבמה גם נשים - מהלך מהפכני לזמנו.

סגנון, כתיבה ויצירה

אברהם גולדפאדן חיבר למעלה מ-40 מחזות ביידיש ובעברית, ונחשב לחלוץ בתיאטרון היהודי המודרני. יצירתו מגוונת וכוללת קומדיות, דרמות היסטוריות, מחזות מוסר, מחזות מוזיקליים וסאטירות.

מחזות דרמטיים והיסטוריים: בר כוכבא - דרמה לאומית על מרד בר כוכבא; נחשב אחד המחזות הראשונים בעלי תוכן ציוני-לאומי; שולמית - מחזה מוזיקלי על אהבה, הקרבה ונאמנות. נחשב לאופרטה הראשונה ביידיש; היתום (די ישומה) - עוסק בילד יתום ואכזריות החברה כלפיו; המתחרט (דער בעלי תשובה) - עוסק באדם שחוזר בתשובה מתוך ייסורי מצפון.

קומדיות וסאטירות: שמנדיק - קומדיה על בחור מגושם ומפונק; השם הפך למונח עממי ביידיש לתיאור אדם לא יוצלח; דער דמשקעלער רב - סאטירה נגד רבנים מושחתים וצביעות דתית; דער צוואנציגער יונגערמאן - על צעיר

מוזיקה

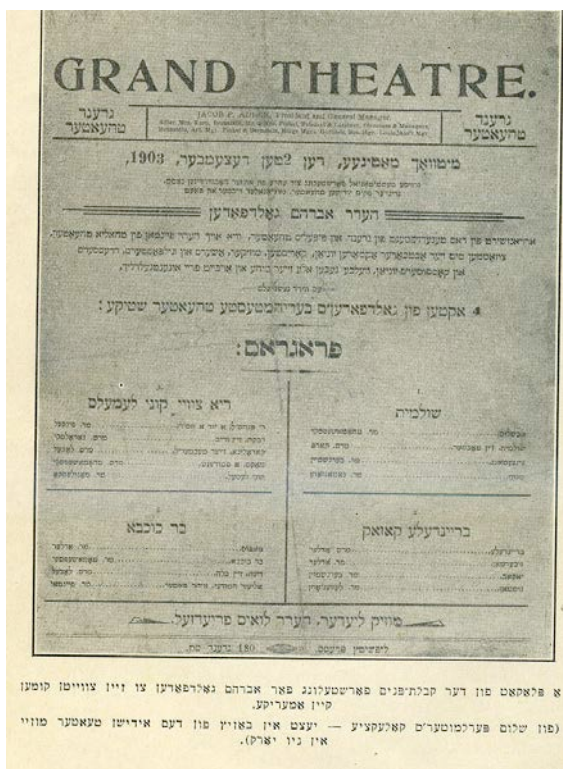

שנקרע בין מודרנה למסורת.
מחזות מוזיקליים: דז'וספאטה - מחזה בעל אופי אופראי על רקע רומנטי-לאומי; בנימין השלישי - אדפטציה הומוריסטית-מוזיקלית של שלום עליכם.

שירים מפורסמים: "ראָזשינקעס מיט מאַנדלען" (צימוקים ושקדים) - שיר ערש מתוך המחזה שולמית, הפך להמנון פולקלור יידי; דער טויטער דערציילער" - שיר לירי-טרגי שעסק בזיכרון ונשמה.
הוא כתב והלחין את כמעט כל מדורי המחזות שלו, תוך שילוב בין שירי ערש, מוזיקה עממית יהודית, מוזיקה עממית אוקראינית וקטעי אופרה ואלמנטים אירופיים אחרים - יצירה שתיאטרון הקהל אהב ושזכה לפופולריות עצומה.

נדודים, הגירה וסקאלה בינלאומית
ב-1883 חל איסור על תיאטרון ביידיש באימפריה הרוסית. גולדפאדן נדד ללונדון, פריז, לוורשה ובסופו של דבר הגיע לניו יורק ב-1887. הוא ניסה לייסד תיאטרון עברי ולחדש את תרבותו, אך סבל מחוסר תקציב ואדישות של הקהל הצעיר. בכל זאת, המשיך לכתוב, לפרסם ולהאמין בשליחותו. בשנת 1907 הציג את מחזהו האחרון "בן עמי" למחרת נפטר בביתו. בהלוויה השתתפו עשרות אלפי יהודים, עדות לחשיבותו והערכתו.

השפעתו ומורשתו
אנשי אקדמיה וחוקרים רואים בגולדפאדן את ממציא התיאטרון המוזיקלי היהודי וכמקור להתפתחות מחזות מוזיקליים אף בתרבות האמריקאית - ה"מיוזיקל" בברודוויי, וכמי שפעל בתוך מרחב חברתי-תרבותי - שהסיפור שלו מהווה עדות להתפתחות החברתית והמוסדית של התרבות היהודית באותה תקופה.
גולדפאדן היה הרבה יותר ממשורר או מחזאי - הוא היה מנהיג תרבותי, חלוץ ויוצר תרבות עממית יהודית אשר השאיר אחריו מורשת חיה בעולם התיאטרון, הספרות והשירה. ללא ספק, האיש שפרץ את הדרך לתיאטרון יהודי מודרני.
מחזותיו עדיין מועלים, ושיריו מושרים - בין אם בתיאטראות, בפולקלור או בשיעורי ספרות בפקולטות לאמנויות.
"איך וועל אייך נישט פאָרגעסן - מיין וואָרט איז אויף דער בינע, נישט אויף דער גראַב" (לא תשכחו אותי - דבריי חיים על הבמה, לא בקבר).

תמונות: ויקיפדיה

טיול קרוב לבית

בית שערים

מאת: המערכת

מתוך העלון של רשות הטבע והגנים

מספר מערות הקבורה בבית שערים הוא עצום ורב, ונראה כי רבות מהן טרם התגלו. רשות הטבע והגנים הכשירה לביקור מערות מרשימות, התקינה בחלק מהן תאורה, טיפחה את הנוי, העצים והדשאים והקימה בתחילת המסלול כיכר מידע. מסביב לרחבת החניה מוצבים שולחנות פיקניק.

הגן הלאומי משלב גינון מעשה ידי אדם עם עצי בר. בשלהי החורף פורחים כאן עצי כליל החורש בפריחה ורודה ונפלאה, ובאביב פורחים שלל פרחי בר. כל אלה עושים את הביקור במקום לחוויה ייחודית. אדריכל הנוף ליפא יהלום, שתכנן את הגן הלאומי בשנות החמישים של המאה ה-20, זכה על עבודתו זו בפרס ישראל.

ביולי 2015 הכריז אונסק"ו על מערות בית שערים אתר מורשת עולמית.

תולדות המחקר והחפירות

חקר המערות החל בשנת 1871 בידי קלוד קונדר, אך תוצאות חקירותיו העלו ממצאים דלים. בשנת 1926 התיישב אלכסנדר זייד על גבעת שייח' אבריק כשומר אדמות הקרן הקיימת לישראל. עשר שנים לאחר מכן, בשנת 1936, גילה באקראי פרצה באחת המערות ובה ממצאים יהודיים עתיקים. בעקבות גילוי זה זוהה המקום עם בית שערים.

בשנים 1936-1940 נערכו באתר חפירות ארכיאולוגיות בניהולו של פרופ' בנימין מזר ובחסות החברה לחקירת ארץ ישראל ועתיקותיה. בשנים 1953-1958 התחדשו החפירות על ידי

החברה לחקירת ארץ ישראל ועתיקותיה והאוניברסיטה העברית בירושלים, בניהולו של פרופ' נחמן אביגד.

בחפירות התגלו חורבות העיירה העתיקה, ששטחה כמאה דונם, ובה שרידי בית כנסת, מבנה ציבורי (בזיליקה), בית מדרש, בתי מגורים, חומה, שער ובית בד. כן נחשפו כשלושים מערכות קבורה, מהמפוארות בארץ. מערכות אלו, החצובות בצלע הגבעה, יוצרות "עיר מתים" (נקרופוליס) גדולה.

בשנת 2014 חשפו וחפרו ד"ר צביקה צוק וד"ר יוסי בורדוביץ מטעם רשות הטבע והגנים ורשות העתיקות מאגר מים עצום, שכונה "מערת הסליק". בשנים 2014-2015 התחדשו החפירות בעיירה בית שערים העתיקה בחסות ד"ר עדי ארליך בחסות המכון לארכיאולוגיה של אוניברסיטת חיפה.

הגישה לרוב המערות היא דרך "חצר" פתוחה. כל פתח מערה עשוי כחזית מרשימה המעוצבת בהשראת האדריכלות הקלאסית. במרכז החזית נקבעו דלתות אבן שסובבות על צירן. הדלתות מובילות אל אולמות קבורה תת-קרקעיים ובהם חצובים משכבי

טיול קרוב לבית

קבורה בצורת שקתות, כוכים, "עמוקות" (שקעים מלבניים) ברצפה וכן ארונות קבורה גדולים מאבן (סרקופגים). במערות הקבורה הגדולות היו מאות מקומות קבורה, ובקטנות – עשרות. על ארונות הקבורה ועל קירות המערות התגלו עיטורים ומאות כתובות ביוונית, בעברית, בארמית ובתדמורית. הכתובות מעידות על מוצא הנקברים, על מקצועותיהם ועל קשריהם המשפחתיים. מידע זה שופך אור על חיי היישוב היהודי בארץ ישראל ובתפוצות בימי המשנה והתלמוד. בין העיטורים שנחקקו על הקירות נמצאו סמלים יהודיים ובהם מנורת שבעת קנים, לולב, אתרוג, מחתה, שופר וארון קודש.

תולדות בית שערים

היו שסברו שמקור השם בית שערים הוא בשערים שהיו בחומת העיירה. אחרים שיערו שהוא ניתן לה בהשראת שדות השעורים שהקיפו אותה. בארמית נקרא המקום "בית שריי" ו"בית שריין", וביוונית "ביסארה", כפי שמעידה כתובת יוונית שהתגלתה במקום ואישרה את הזיהוי. בית שערים נזכרה בשמה בפעם הראשונה אצל יוסף בן מתתיהו כמרכז אחוזות של ברניקי, בת המלך אגריפס הראשון. שרידי הבנייה הקדומים ביותר בבית שערים הם מהמאה ה־2 לפני הספירה.

בית שערים נודעה כמרכז גדול של תורה בזכות רבי יהודה הנשיא ("רבי"), ראש הסנהדרין, המנהיג הדתי, הרוחני והמדיני של העולם היהודי בסוף המאה ה־2 ובתחילת המאה ה־3 לספירה. "רבי" העביר את בית המדרש שלו ואת הסנהדרין משפרעם לבית שערים. השלטונות הרומיים העניקו לו אחוזות באריסות רבות, כנראה, מסיבה זו, בחר להיקבר בבית שערים (220 לספירה), אף שאת 17 שנותיו האחרונות העביר בציפורי, ובה חתם לבסוף את המשנה. התלמוד מעיד על כך: "רבי מוטל בצפורי ומקום מוכן לו בבית שערים" (כתובות קג ע"ב).

מאז נקבר רבי יהודה הנשיא בבית שערים נעשה בית העלמין הזה למקום מקודש, ורבים ביקשו להיקבר כאן: גם בשל הקרבה ל"רבי" וגם משום שהשלטון אסר על יהודים להיקבר בירושלים.

חשיפת בית העלמין נחשבת לאחת מהתגליות המרתקות ביותר בארכיאולוגיה של ארץ ישראל. בבית שערים נקברו מתים מכל קצוות הארץ ואף מחוץ לה. בכתובות שלצד הקברים נזכרים אנשים מתדמור (פלמירה) שבסוריה, מערי החוף הפניקי, מחמיאר שבתימן וממקומות רחוקים אחרים. בבית העלמין נמצאו יותר מ־300 כתובות קבר, רובן בשפה היוונית והיתר בעברית, בארמית ובתדמורית. החפירות החדשות בעיירה העתיקה בית שערים תשפוכנה אור על חיי היהודים בה ועל הקשר בין "עיר החיים" ל"עיר המתים".

זוהרה של בית שערים הועם עם העברת הסנהדרין לציפורי. בסוף המאה ה־3 לספירה ניכרת ירידה באיכות הבנייה. אמנם הקברים הלכו ורבו, אך נעשו פשוטים יותר.

בית שערים חרבה ונשרפה באמצע המאה ה־4 לספירה. המוסלמים כינו את גבעת בית שערים בשם שיח' אבריק, כשמו של קבר השיח' שניצב עד היום במקום. רועים אחדים השתמשו במערות למחסה, אבל אט־אט התכסו החורבות עפר וצמחים. בית שערים נעלמה, וכשביקשו יהודים בימי הביניים להשתטח על קברו של רבי יהודה הנשיא הם טעו ועשו זאת על קברו של נכדו, רבי יהודה נשיאה אשר בציפורי. כל זאת – עד שבאו החוקרים וגאלו את בית שערים מתהום הנשייה.

טיול סביב העולם

רשמי ביקור בטאיוואן

מאת: אילנה זבירין

רשמית: "הרפובליקה הסינית", היא אי הררי וירוק במזרח אסיה, השוכן ממזרח לסין ומדרום ליפן. על אף שטאיוואן מתפקדת בפועל כמדינה עצמאית עם שלטון דמוקרטי, מערכת חוקים, מטבע (הדולר הטאיוואני החדש) וצבא, סין רואה בה מחוז מורד ותובעת עליה ריבונות.

בטאיוואן מתקיימות בחירות דמוקרטיות, חופש עיתונות וחברה פתוחה. לעומת זאת, בשל הלחץ הסיני, רק מעט מדינות מכירות בה רשמית, אף שרבות מקיימות עמה קשרים כלכליים ודיפלומטיים לא רשמיים. לישראל אין שגרירות בטאיוואן ואין יחסים דיפלומטיים רשמיים.

פגודת הנמר והדרקון

היסטוריה קצרה: לאחר מלחמת האזרחים הסינית, ברחו כוחות הלאומנים הסינים (ממפלגת הקומוניסט) לטאיוואן בשנת 1949 והקימו בה ממשלה גולה בראשות ד"רן קאי צ'ק. האי לא חזר לשלטון סיני, אך סין מעולם לא ויתרה עליו רשמית. באמצעו של האי שרשרת הרים גבוהה קשה למעבר ולכן רוב תושביו מתרכזים סמוך לחופים. מטבע הדברים הנוף נהדר: משופע בנהרות, אגמים שונים, מפלים ויערות שבהם בריכות יער והרבה סחלבים, צמחי רודנדונדון וכלות.

בטאיוואן כמה פארקים לאומיים מטופחים, ביניהם פארק שבו "פסלים" שנוצרו מכוחות הטבע: הרוח המים והשמש. ביקרנו גם בפארק הטבע הידוע אלישן, שבו הטאיוואנים מבליים ימים שלמים בהליכה בשבילי היער ובין בריכות היער.

דרך נוספת לבילוי טאיוואני נקרא "מקלחת טבע" וזה נעשה כך: יושבים בשקט מול הנוף או הולכים לאחת מבריכות הטבע המפוזרות בהרים וביערות, נהנים ואוצרים כוח נפשי לקראת החיים. יש גם תיירות פנים ענפה מסביב ל"אגם השמש והירח" שבו מפוזרים אתרי בילוי רבים, אפשרויות שייט, ביקור ובילוי אצל שבטי המקום, מלונות ספא מודרניים ועוד. אחד משיאי האטרקציות הוא צפייה בשמש השוקעת בין ההרים למול אגם השמש והירח. מאות אנשים עומדים בשקט ופשוט צופים ביום ההולך ונמוג.

הערים הגדולות מתהדרות בבניינים גבוהים ושונים בעלי חזות מודרנית. מובן שישנה גם הארכיטקטורה הסינית והיפנית הקלאסיות המתבטאת בעיקר במנזרים ובמקדשים.

זו מעצמה טכנולוגית המספקת מרבית הרכיבים האלקטרוניים בעולם. למשל רחפן זה שיש לו תכונות מאוד מתקדמות.

הטאיוואנים מציינים שאינם דתיים ובכל אופן יכול אדם להיות גם בודהיסט גם דאואיסט וגם נוצרי... כל הדתות הללו חיות בשלווה זו ליד זו ומקדשיהם המפוארים מקשטים את החלל המרחבי והתרבותי. האוכל מגוון מאוד ומושפע בעיקר מהאוכל הסיני אך יש השפעה חזקה של האוכל היפני, והיום יש פיוז'ן של תרבות המערב.

טיול סביב העולם

מבנה ציבור השייך לעולם הספנות

הטאיוואנים מרבים לאכול ברחוב. האוכל ברחוב נקי, מגוון, זול ומוגש במהירות ובאדיבות. יש גם מסעדות צמרת וביניהן המסעדה הידועה עם כוכב המישלן, של הדים סאן, אותם ממולאי בצק סיניים המאודים ומוגשים בקעריות במבוק ולצידם מוגשים סלטים סיניים כבושים או מבושלים ואורז בצורות שונות של בישול.

בטאיוואן חיו לפני כן שבטים אבוריג'ינים, כ-16 במספר, השייכים לקבוצות אתניות שונות שאינן סיניות בגנטיקה שלהם. האבוריג'ינים - הם התושבים המקוריים של האי שהגיעו אליו ככל הנראה לפני כ-6,000 שנים. הם משתייכים למשפחת העמים **האוסטרונזיים** - לאותה משפחה אתנית - לשונית משפחת האיים, שהתפשטה מאזור האוקיינוס השקט לאיים ברחבי האוקיינוס השקט וההודו-פסיפי (כולל הפיליפינים, אינדונזיה, מלזיה ועד מדגסקר ופולינזיה).

ממשלת טאיוואן מכירה ב-16 שבטים ובתרבות, שפה ומסורת ייחודית להם. נציין כמה מהם:

• **אמי (Amis)** - הקבוצה הגדולה ביותר, חיה בעיקר לאורך החוף המזרחי. ידועים במוזיקה וריקודים טקסיים.

• **פאיוואן (Paiwan)** - חיים בהרי הדרום. מוכרים בזכות תכשיטי החרסיה והקעקועים המסורתיים.

• **אטאיל (Atayal)** - קבוצה הררית מצפון האי. נודעים באריגת הבדים המסורתית.

• **בונון (Bunun)** - מתגוררים באזורים הרריים. מפורסמים בשירת הרב-קול שלהם.

• **רקאי, סאיסיאת, טארוקו** - קבוצות נוספות עם שפות וטקסים ייחודיים.

רוב השבטים דיברו בשפות אוסטרונזיות - שונות זו מזו לגמרי ומנותקות מהשפה הסינית. כיום, רק מעטים מדברים את השפות המקוריות, אך יש ניסיונות מתמשכים להחייאתן. השבטים חיו בעבר מחקלאות, צייד ודיג. החיים התנהלו בכפרים מבודדים בהרים או ליד חופים, עם חברה שבטית-קהילתית מאוד, מבנה משפחתי חזק ופולחן אבות.

בימי הכיבוש היפני (1895-1945), האבוריג'ינים סבלו מדיכוי, אך גם נהנו מפיתוח תשתיות וחינוך. לאחר מכן, השלטון הסיני הלאומני ניסה לעתים לדכא את הזהות האבוריג'ינית, אך בעשורים האחרונים חלה תחייה תרבותית. כיום מתקיימים פסטיבלים שנתיים לכל שבט, כמו פסטיבל הקציר של האמי, ויש דגש גובר על שימור שפות, שמות מסורתיים, לבוש וטקסים. צעירים רבים מהשבטים משתלבים בהצלחה בתרבות הכללית - בתחומי הספורט, המוזיקה והפוליטיקה. כמובן שכיום הם חיים, לבושים ונוהגים כמו כלל האוכלוסייה בטאיוואן, עובדים בעיקר בהייטק או בגידול תה ותיירות.

האומנות בטאיוואן מגוונת ומושפעת מתושביה המקוריים ומהתרבות הסינית והיפנית.

בטייפה בירת טאיוואן נמצא המוזיאון הנפלא שבו הממצאים הסיניים היקרים, הטובים והמוערכים ביותר בעולם. את אותם חפצים "הגניבו" חייליו של צ'אן קיי שק כשברחו מסין אחרי מלחמת העולם השנייה מצבאות מאו צה דונג והגיעו לטאיוואן. המוזיאון הזה מכיל את אוצרות הקיסרות הסינית, בעיקר חפצי גיד וברונזה.

משה נובק: אומנות חיפאית פורצת גבולות

מאת: שירלי ורון נובק ילדיהם של משה ותקוה נובק ומייסדי "בית נובק",
אתר ההנצחה לשימור מורשתו האמנותית ויצירותיו של נובק לדורות הבאים.

משה נובק ז"ל היה מזה עשרות שנים חלק בלתי נפרד מעולם התרבות והאמנות של העיר חיפה.

מ-1974 היה חבר כריזמטי ודומיננטי באגודת הציירים והפסלים בחיפה ולכן נבחר להיות המנכ"ל הראשון של שבעת המוזיאונים בעיר. הוא פעל לטובת קידום האמנות והאומנים והיה מבין האומנים והאוצרים המשפיעים ביותר בתקופתו בחיפה והצפון. נובק ראה את עצמו כאמן המחויב לחברה ופעל להפיכת העיר חיפה למרכז תרבותי כפי שראוי לה להיות לפי תפיסת עולמו. לכן, לאחר שנים של נתינה, היה זה אך טבעי כי על פועלו למען עירו הוענק לו אות יקיר העיר חיפה.

משה נובק נולד בצ'כוסלובקיה בשנת 1930 ונפטר בחיפה בשנת 2012. מגיל ארבע גדל בארץ והתחנך בכפר הנוער בן שמן. כבר בצעירותו היה חבר בארגון "ההגנה" ומראשוני החיילים שהתגייסו לצה"ל. בתום הקרבות שימש כמפקד הר הצופים. נובק היה פורץ דרך בתעשיות החדשות בשנים של ראשית הקמת המדינה ונמנה עם האבות המייסדים של התעשייה התרמו-פלסטית של ישראל. משה נובק עסק בקידום טכנולוגיות מתקדמות ובהחדרת וקידום המוצרים לכל ענפי הכלכלה, יזם וסייע בהקמת מפעלים בתעשייה הקיבוצית.

שטיח קיר "הבריאה" 350x265 ס"מ

בשנות השבעים שימש כיועץ מתכנן ומבצע תערוכות וירידים ברחבי הארץ וברחבי תבל, ניהל את מחלקת הפרסומים של חברת ההייטק "אלסינט" ואף ניהל חברות פרסום ויחסי ציבור משל עצמו, "נובק" ו"ניב" והיה המעצב האומנותי של חברת התעופה "מעוף נתיבי אוויר".

משה נובק כיהן כמנכ"ל הראשון של שבעת מוזיאוני חיפה והטמיע את חזונו בהפיכת המוזיאונים בעיר למקום היוצר חוויה תרבותית, חינוכית וחזותית לקהל המבקרים ויזם ופיתח תוכניות אב להקמת "קריית המוזיאונים". הגה תוכנית ופעל להקמת "קריית האומנים" בוואדי סאליב בחיפה.

אומנות

שטיח קיר "מרכבות אש" 250x250 ס"מ

נובק הרשים ביכולותיו כאמן רב תחומי, "המטמורפוזת בחומר, צורה, צבע ואות" שימשו אותו כנר לרגליו. עולמו הפנימי - מקור ההשראה ליצירותיו, רווי בהתרחשויות מסיפור חייו המרתק, מפעולותיו, מרגשותיו, מדרך חשיבתו האמנותית, מהגותו המחשבתית ומהרבה מאוד דמיון. הוא בורך ביכולת ראייה תלת ממדית שאפשרה לו לתכנן וליצור את פסליו באופן יוצא דופן. כך נוצרו אותן יצירות שלכולן יש משמעויות ומאחוריהן יש סיפורים, דימויים ומסרים. אלו מוצגים באמצעות סמליו שמהווים את היסודות והעוגנים לשפה ה"נובקית".

נובק הגדיר את עצמו כאמן ורסטילי. היה צורך, פסל, גלף, אומן התחרט וקליגרף, רשם, צייר ויצר בקבוקים מעוצבים. עסק באדריכלות, צילום, עיצוב, יציקה, מחקר חומרים וצורות הנדסיות. היה מייצר שטיחים אמנותיים, התמחה בצריבת זכוכית ופיסל בפלדה בטכנולוגיה ממוחשבת.

הוא יצר את ספר "שיר השירים" שהינו גולת הכותרת בקריירה המקצועית שלו ועם גמר עבודתו, תמו גם חייו. בשנת 1984 נובק הקים את סדנת היצירה הראשונה שלו "Art - Novak" בקריית ביאליק ולימים גם בדליית אל כרמל, בעוספיה ובכרמליה. בסדנאות עיצב, תכנן וביצע שטיחי קיר אמנותיים גדולי ממדים בשיטת הנעיצה הידנית Hand Tufting. יצירותיו ושטיחיו מצויים באולמות ובאקסדראות של חברות מכל ענפי הכלכלה והתעשייה, באולמות תיאטרון, בנקים, בתי מלון, בתי כנסת, בתי חולים, ובאוספים פרטיים בארץ וברחבי תבל, וכן אצל ראשי ממשלות ובמשכן נשיאי ישראל. הציג עשרות תערוכות יחיד במוזיאונים, גלריות ומוסדות ציבור

ברחבי ישראל ובחו"ל וזכה להכרה ארצית ובינלאומית ולתשבחות מטובי האומנים בארץ ובעולם. דמיונו הפורה והיצירתי ו"הגותו הפילוסופית" היוו את הליבה של "עולמו הפנימי" ותרמו להצלחתו ולהשתלבותו כחלוץ ברוח התקופה הזאת. "עולמו הפנימי" עוצב על טהרת השורשים של העם היהודי ומדינת ישראל כפי שחווה אותם.

הבית הוקם על ידי ילדיו לבקשתה של תקוה רעייתו, שתמיד עודדה אותו ללכת בדרכה של האמנות, כבית אוסף ליצירותיו ובו תצוגה יוצאת דופן שפתוחה כעת למבקרים. בסיוורים ב"בית נובק" ילדיו מספרים אודות סיפור חייו המרתק, פועלו והסיפורים שמאחורי יצירותיו המוצגים במקום.

אתר המוזיאון Beit-novak.com הכתובת רח' שמשון 17 חיפה
יש לתאם ביקור מראש:

שירלי 054-4967195

רון 054-8142080

אולגה דה אמאראל

מאת: אילנה זבירין

לפני מספר חודשים ערכתי ביקור קצרצר בפרז, וכדרכי אני מחפשת תערוכות במוזיאונים הפחות ידועים לתייר הישראלי. ידעתי מראש שבמוזיאון קארטייה תהיה תערוכה של האומנית הקולומביאנית אולגה דה אמאראל. לא ידעתי עליה דבר.

אולגה דה אמאראל בת ה-92 היא אומנית קולומביאנית שתערוכות שלה מוצגות שנים רבות באירופה ובארה"ב. למשל במוזיאון לאמנות מודרנית בניו יורק, בגלריה סאצ'י בלונדון, בשיקגו ועוד. זו אומנות בטקסטיל. אומנות תלת ממדית שבה האמן לא רק אורג שטיחים ורוקם, אלא כמו במקרה של אולגה, ממש נותן להם חיים בתלת ממד.

היא נולדה בבוגוטה. החלה את דרכה בלימודי עיצוב אדריכלי במכללה, ולאחר מכן והמשיכה ללימודי טקסטיל באקדמיה לאמנות במישיגן, ארה"ב, שם למדה בהנחיית האמנית הפינית-אמריקאית מריאן סטרנגל. במהלך לימודיה, פיתחה עניין עמוק בצבע ובחומר, שהפכו למרכיבים מרכזיים ביצירתה.

אולגה דה אמאראל

דה אמאראל ידועה ביצירות טקסטיל מופשטות בקנה מידה גדול, המשלבות חומרים כמו פשתן, כותנה, שער סוס, ג'סו (חומר בסיס לעיבוי גיליון הציור), עלי זהב וכסף. היא משנה את גבולות אמנות הטקסטיל המסורתית, ויוצרת עבודות תלת-ממדיות. עבודותיה שואבות השראה מהתרבות הפרה-קולומביאנית ומהנוף. דה אמאראל נשואה לאמן האמריקאי ג'ים אמאראל ולהם שני ילדים. היא ממשיכה ליצור בבוגוטה ושומרת על מעמדה כאחת האמניות המשפיעות בזירת האמנות הבינלאומית.

במוזיאון קרטייה נתנו לאמנית אולמות גדולים שבהם הציגה לעיתים רק יצירה אחת שלה. חבל שעל הנייר אי אפשר לראות כיצד עבודותיה נראות אחרת כשמסתובבים סביבן. מכל צד נראית תערובת החוטים השונים הללו כיצירה אחרת.

ביצירה זו שנקראת "פיל בחדר" אפשר לראות רמזים מהתלת ממד:

חלק מהעבודות מוצגות בחשכה, ואז נראים גם חוטים ממתכות שונות, מחומרים פלסטיים במרקמים ועוביים שונים.

קולומביה ידועה באומניה שמשתמשים בכל סקאלת צבעי הקשת. מקולומביה יצאו אומנים בין לאומיים ידועים, ביניהם הצייר והפסל פרננדו בוטרו, שגם הציג בישראל.

שמחתי מאוד להכיר עוד אחת מהאמניות של קולומביה הצבעונית והיפהפייה.

ראו תמונה נוספת בעמ' 34

מהכרמל לתכנון בישראל

מיכאל מאיר ברודניץ

מאת: רעיה טילינגר

מיכאל התקשר אלי יום אחד ואמר לי: אני רוצה שתקראי את הספר שלי ונשוחח עליו. ידעתי שהוא כותב, שוחחנו על כך מספר פעמים. חשבתי שיתן לי כתב יד כדי שאחווה דעה, אבל להפתעתי הוא הגיש לי ספר ערוך ומודפס. כך מתחיל הספר שלו: 'עצם הסיפור שלי מיועד בעיקר לעצמי. לברר לעצמי כיצד גדלתי כבן לדור הפליטים היהודים עולי שנות השלושים שגורשו ממולדותיהם ובתיהם באירופה ובמקומות אחרים...'

מיכאל מציג כאן את המאפיין הראשון של בית גידולו - הקהילה הייקית בכרמל. רובה של הקהילה לא הגיע לארץ ממניעים ציוניים. האירועים בגרמניה החל מ-1933 שכנעו חלק מן היהודים ש'אין יותר דרכי עקיפין, אלא ישר לתחנה הסופית - לארץ היהודים פלשתינה'. כלשונו של אביו של מיכאל פראנץ קארל מאיר ברודניץ.

חיפה נבחרה כעיר להשתקע בה כי האב היה רופא מומחה לקשר בין בריאות לתעסוקה ונראה היה כי התפתחותה מתאימה למקצוע זה. המשפחה גרה במרכז הכרמל ב'בית ספקטור' העומד עד היום ובו התגוררו הוריו של מיכאל וילדיהם, ולאחר מכן אימו של מיכאל, משך חמישים וחמש שנים. רבים מן השכנים היו דומים למשפחת מאיר ברודניץ, מהגרים מגרמניה בעלי מקצועות חופשיים. שפת הדיבור בן השכנים הייתה גרמנית, אי קטן של מהגרים מגרמניה באמצע הכרמל ובו נולד מיכאל בשנת 1936.

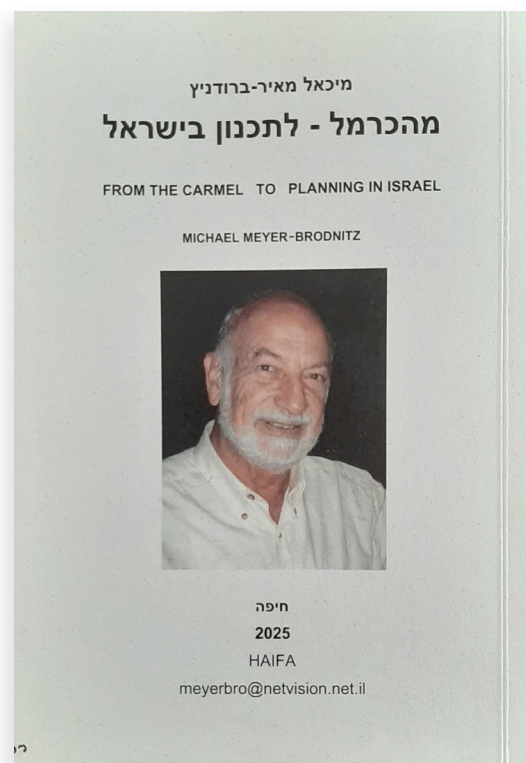
האב עסק במקצועו אבל חלק ניכר מזמנו הקדיש לפעילות ציבורית: בהתאחדות עולי גרמניה ואוסטריה שהקימה את בית ההורים הראשון של הארגון ברחוב מאפו, ב'אגודת חובבי הכרמל', שתכננה הקמת פארק בוטני זואולוגי בכרמל ובוועד הר הכרמל. הוא נפטר מסרטן ב-1943 והותיר את מיכאל בן ה-7 ואחיו רפי בן השנתיים וחצי יתומים.

פרק חדש החל בחיים של מיכאל, תלמיד כיתה ב' בביה"ס הריאלי במרכז

הכרמל, חיי ילד ללא אב, עם אם שנאבקה באומץ ובכבוד במצב החדש ובקשיי הפרנסה. החל גם פרק חדש בחיי הארץ. מלחמת העולם השנייה הסתיימה. הבריטים עמדו לעזוב את הארץ ומחנה החיילים האנגלים שמיכאל התיידד איתם והיה סמוך לבית ספקטור התפנה. מלחמת השחרור פרצה.

כל השינויים האדירים האלה עברו על מיכאל בין גיל תשע לגיל שתים עשרה.

מיכאל המשיך בלימודיו בביה"ס הריאלי, הצטרף לתנועת 'הצופים' שרוב תלמידי בית הספר היו חברים בה ומצא מקום ומשמעות חדשים. ובלשונו: 'עם התפתחות הפעילות בצופים, נקלטתי במסגרת החדשה שבה הרקע הפרטי של כל אחד מאיתנו היה בעל פחות נוכחות או חשיבות. כעת הייתי חלק מהצופים'. גם שם חדש ניתן לו - 'פוקסי' ובלשונו: 'השם נתן גם מיקום חברתי חדש והשתייכות למעגל חברתי חדש'.

ספרים

המעגל החברתי החדש כיוון למה שנקרא: 'הגשמה'. חברי תנועות הנוער השונות נקראו להקים קבוצות, 'גרעינים', וכל אחד מהגרעינים שויך על פי המפתח הפוליטי של תנועות הנוער לקיבוץ צעיר ששיווע לחברים נוספים. 'הגרעין' של מיכאל יועד להתגייס לנח"ל לאחר סיום ביה"ס ולהצטרף לקיבוץ גונן אליו נקשרו מיכאל וחבריו לגרעין במהלך שנות החברות בצופים. החיים, יש להם תוכניות אחרות. לאחר סיום ביה"ס והגיוס לנח"ל נשלח מיכאל לקורס מפקדי כיתות וסיים אותו, מילא משימות צבאיות כמו: שהייה בת כחודש בהר הצופים, שהייה אז מובלעת בשליטה ישראלית בתוך ירושלים המזרחית, השתתף במבצע סיני ובמסגרתו חווה נדירה של מסע עם עדר גמלים מא-טור שבסיני לאילת.

השירות הצבאי הקשה והמגוון הסתיים וצריך היה לבחור דרך בחיים. יעוץ מקצועי כמקובל היום לא היה מוכר אז ועל פי עצה שמיכאל קיבל מאדם שאליו נשלח, יקה אף הוא, הוצע לו ללמוד ארכיטקטורה. מכאן מתחיל מהלך חיים אקדמי ומקצועי מרתק שכלל: לימודים בטכניון, חילופי סטודנטים ולימודים בגרמניה ובדנמרק ועבודה שם. מפגש משנה חיים עם האנה אהובתו, אשתו ואם ילדיו, חזרה ארצה, עבודה בטכניון והתפתחות אקדמית ומקצועית. מיכאל היה למרצה מוערך ומתכנן ערים, מי שרואה ראייה כוללת יותר את המרחב הציבורי. מקורית עוד יותר הייתה ההתמחות בתכנון של ישובים ערביים. מהלך מרתק ומפתיע בחיים המקצועיים והחברתיים.

איזו דרך מפוארת עשה הילד בן לעולים מגרמניה ששפת אימו הייתה גרמנית (ניכר לעיתים בספר במשפטים הארוכים בעברית, שנשמע כאילו תורגמו מגרמנית), עד להיותו מרצה אהוב בטכניון ומתכנן ישובים ערביים – מאמין בצורך ובדרך למצוא דרך ולממש חיים משותפים בכבוד ליהודים וערבים.

היה שלום מיכאל, אהבתי וכיבדתי אותך מאוד, על מי שהיית, על הדרך שעשית ועל החותם שהותרת, יצוק באבן בארץ שלנו שאהבת.

המשך מעמ' 32

אולגה דה אמאראל, מיצב באדיבות קרן קרטייה.

היופי שבספרים - מפגש עם עמוס ירקוני

"ארון הספרים" של אהובה ועמוס ירקוני בארכיון העיר חיפה

מאת ד"ר דליה לורנץ

"ארון הספרים" הנזכר כאן, מכיל מספר גדול של פריטים בנושאי חיפה וארץ ישראל. בארון נמצא אוסף משמעותי של ספרים ומסמכים בתחומים מגוונים: היסטוריה, סיפורי חיים, ידיעת הארץ, צילומים, מפות, ספרות ושירה, תערוכות ואמנים, כתבי עת, מצגות, הרצאות, על המגזר הערבי ו"החג של החגים" ועוד...

לאור פעילותו של עמוס בעמותה לתולדות חיפה ובמועצה לשימור אתרי מורשת, הוא מבין את החשיבות של טיפוח מקורות העבר: אוצר מידע להבנת העבר וההווה ולקראת העתיד.

עמוס, בגילו המופלג, מתרפק על העבר בחיוך מסתורי: חיוך המסתיר אהבה ענקית לארון הספרים שלו. ספרים, ספרים, כמה יופי יש בהם!

"למילה הכתובה יש מעמד אחר מזו הנאמרת" - הוא אומר. בקטלוג המצורף לאוסף יש סיכום תמציתי על כל פריט - ואת הקטלוג עמוס מעדכן מדי שנה בשנה.

איך התחלת להתעניין בהיסטוריה וללקט ספרים ומסמכים?

בדור שלי היה לספרים מעמד מיוחד של כבוד, לא "קיפלו פינות", לא קשקשנו בתוכם, לא זרקנו אותם סתם כך. אנחנו עטפנו אותם ושמרנו על ניקיונם ומעמדם. וכך גם אני: בגיל 15 הייתי מדרך בצופים, והימים ימי טרום המדינה (1945 - 1948) וכמדריך - מוטלת הייתה עליי האחריות לפתח את זיקתם של החניכים לציונות ולאהבת המולדת. חיפשתי חומרים מתאימים. חקרתי ודרשתי בספרים ובספריות והעשרתי את חניכיי ב"פעולות" שהעברתי. אז נולדה אהבתי לחומר המרתק של ההיסטוריה והתחלתי לאסוף פריטים מגוונים, למיינם ולסדרם בארון שלי. זו עבודה רצינית! תמיד עבדתי קשה וברצינות.

בו זמנית למדתי. כל הזמן. עבודה, לימודים ואוסף הולך ומתרחב. לימים, כשהקמתי משפחה עם חברתי אהובה (חברות עוד מימי ביה"ס היסודי), הפך ארון הספרים שלנו למרכז ביתנו. 27 שנים עבדתי ב"דשנים" כסמנכ"ל מנהל ויחסי עבודה, ואחר כך במטה חברת העובדים. כתבתי גם שלושה ספרים: להתמודד בשוק העבודה; סיפור על ילד ועיר; איש מקום.

המשכתי במלאכת האיסוף עד שהגיל נתן אותותיו והחלטנו לעבור לדירוג מוגן (ב'פסגת חן', 2015).

קשה לעזוב בית ועוד יותר קשה להיפרד מ"ארון הספרים" היקר כל-כך לנו. האם יישארו יתומים? מי יטפל בהם? מי ישמור עליהם?! בלב דואב חילקתי מהם לבני משפחה ולמוסדות חינוך והשכלה. ועדיין האוצר גדול...

לשמחתי, הגיעה מנהלת ארכיון חיפה והציעה בית חם לאוסף שלי. הוספתי את הקטלוג המתעדכן ופתחתי את דלתות הארון לתרומות. ואכן, תורמים נדיבים מוסיפים פריטים חשובים ומעניינים. לכל תרומה מתווסף שם התורם ומופיע בקטלוג. אני - שאוהב לסדר ולתיקן, בטוח שיש פה אוצר בלום של מידע וידע. חשוב לי להנחיל את כל היופי הזה לציבור. ניתן דרכו להתוודע להיסטוריה של העיר חיפה ותושביה ולחקור אותה.

לסיום, אומר עמוס: "אספתי באהבה את כל הספרים והפריטים. יש בהם יופי שאינו דוהה עם הזמן. אנא, אל תאפשרו למסמכים וספרים להינטש ולהיעלם... תרמו אותם בבקשה ל"ארון הספרים של אהובה ועמוס ירקוני" - לטיפול ושימור מקצועיים בארכיון העיר חיפה (רח' חסן שוקרי 14, טלפון: 04-8356356). נשמר את ההיסטוריה שלנו לדורות הבאים."

משולחן הקהילה

מאת: ענת וולפנפלד,

מנהלת הקהילה

חברות וחברים יקרים!

אכן ראש השנה בפתח והלב מבקש ברכה ותקווה...

ברכה לשנה של דמוקרטיה חיה ונושמת.
שתהא השנה הזו שנה של חירות ובחירה,
שבה כל אחת ואחד ירגישו חלק מהשלם
שווה בין שווים, נשמע ונראה.
שנחיה בחברה שמכילה דעות מגוונות,
שמקדשת את ערך הפלורליזם והקשבה אמיתית,
גם כשאננו מסכימים - במיוחד אז.
שנדע לעמוד על זכויותינו ולשמור על שלטון החוק,
להגן על חופש הביטוי ולעודד מעורבות אזרחית בכל גיל ובכל קהילה.
מי ייתן ונבחר במעשים שמקדמים סולידריות, אחריות הדדית,
וחזון משותף של מדינה שהיא גם יהודית וגם דמוקרטית -
גם מורכבת, גם אנושית, גם תקווה.
שנה טובה - שנה של ערכים, של תיקון ושל תקווה פעילה.

הצצה לטיול לציפורי

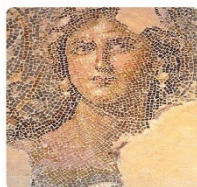
זה היה יותר מסתם טיול - זו הייתה חוויה של ביחד.
נופים שפתחו את הלב, שיחות שפתחו את הראש,
ורגעים קטנים שנשארו איתנו הרבה אחרי שחזרנו הביתה.
מחכים לראותכם בטיולים הבאים

היסטוריה ייחודית של ציפורי

ציפורי הייתה מרכז רוחני, תרבותי ומדיני בתקופה הרומית.
רבי יהודה הנשיא ישב בה וסיים את עריכת המשנה (סביבות
200 לספירה), מה שהפך אותה למוקד יהודי חשוב.
שילוב של תרבויות
לצד היהודים, חיו בציפורי פגאניים ונוצרים. העיר שימשה
דוגמה לחיים משותפים של דתות שונות, עם בתי כנסת לצד
יולות רומיות ומקדשים.

טיול לגן לאומי ציפורי

משולחן הקהילה

מרכז קהילתי פסגות כרמל, שד' מוריה 55, חיפה

1

סדנת AI

מחזור III

2

חוג קרמיקה

ימי ראשון או רביעי

3

חוג אנגלית

ימי שלישי, 9:15 - 10:30

פרטים והרשמה במזכירות הקהילה: 04-8258989

משולחן הקהילה

מרכז קהילתי פסגות כרמל, שד' מוריה 55, חיפה

חוג טאי צ'י וצ'יקונג

ימי רביעי 9:00 - 10:00

עלות חודשית:

150 ש"ח לחבר ארגון / דיור מושלם

170 ש"ח לאורח

הצטרפו לחוג הציור שלנו!

אחה"צ: ימי חמישי, 16:00 - 18:30

בוקר: ימי שלישי, 9:00 - 11:30

ציור חופשי והדרכה אישית

עלות חודשית:

170 ש"ח לחבר ארגון / דיור מושלם, 180 ש"ח לאורח

פרטים והרשמה במזכירות הקהילה: 04-8258989

משולחן הקהילה

מרכז קהילתי פסגות כרמל, שד' מוריה 55, חיפה

אחרי החגים... מטיילים!

זכרון יעקב ועוד...

19.10.25

בהדרכת גלי נחום

בתכנית: טירת כרמל: 'בית תנחום' - בית הכנסת הקווקזי,
זכרון יעקב: מתחם "בית אל", רחוב המייסדים, אחוזת לנגה

160 ש"ח לחבר ארגון/דיור מושלם, 175 ש"ח לאורח

- המחיר כולל: הדרכה, הסעה, כניסה לאתר.
- יש להצטייד בארוחת בוקר וצהרים עצמאיות.
- מדיניות ביטול: עד 15.10.25 ניתן לבטל ללא דמי ביטול, לאחר מכן ייגבה חיוב מלא.
- ייתכנו שינויים בהתאם להנחיות.

פרטים והרשמה במזכירות הקהילה: 04-8258989

איזה יום נפלא מאת: רות חשמונאי

כל הפושעים הסוטים והרמאים
יושבים בבטחה מאחורי הסורגים
לא בדקתי יתרה לא עליתי על מאזניים
בראי הסתכלתי בלי משקפיים
אני פה יושבת וכותבת
על ספל קפה לי מתענגת
מפטפטת עם ידידים
וחושבת על החיים.
השמש שוקעת, הירח עולה
עבר גם היום היפה הזה
כעת, לישון ולחלום
וואו!! איזה יום
איזה פלא איזה פלא
שישנם ימים כאלה...

השמש עולה, הציפורים מצייצות
הגשם כבר השקה את כל הערוגות
כאשר העיתון לא מגיע
והרדיו לא מפריע
אין מפלגות
אין מלחמות
אין עוני אין אלימות
אין הפליה ואין שחיתות
יש עננים שקופים בשמיים
יש גז, נפט חשמל וגם מים
הכל-בו מלא פרות וירקות
לחם חמאה וגם גבינות
מיליוני סינים עובדים בחדווה
לנו לספק את מוצרי הצריכה

אפרים משה ליליען (1874-1925). צייר, צלם ותחריטאי יהודי שפעל בגרמניה ובארץ ישראל, ממייסדי "בצלאל", הממוזהה עם סגנון ה"אר נובו". שמו יצא לפניו בשל יצירתיו בנושאי יהדות וציונות. מכונה לעיתים "האמן הציוני הראשון".